

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Adam Talanda

Universální sukcese a přechod dluhů zůstavitele z historické perspektivy

Diplomová práce

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Universální sukcese a odpovědnost za dluhy zůstavitele z historické perspektivy“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 28. března 2014

Adam Talanda

Poděkování

Díky za pomoc při psaní práce a cenné rady a připomínky patří vedoucímu diplomové práce, JUDr. Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D.

Úvod	6
1 Základní principy a pojmy dědického práva	8
1.1 Principy dědického práva	8
1.2 Použité pojmy	10
2 Universální a singulární sukcese	12
2.1 Východiska principu universální sukcese	12
2.2 Singulární sukcese	14
2.3 Obecné předpoklady sukcese	15
3 Obecný zákoník občanský	17
3.1 Historické souvislosti	17
3.1.1 Vznik zákoníku	17
3.1.2 Recepce zákoníku	18
3.2 Universální sukcese	20
3.2.1 Projednání pozůstalosti	22
3.3 Odpovědnost za dluhy	24
3.3.1 Dědicové přihlášení bez výhrady soupisu	24
3.3.2 Dědicové přihlášení s výhradou soupisu	25
3.3.3 Svolání věřitelů	26
3.3.4 Odloučení pozůstalosti	27
3.3.5 Odúmrť	27
4 Návrh občanského zákoníku 1937	29
4.1 Historické souvislosti	29
4.2 Universální sukcese	30
4.3 Odpovědnost za dluhy	31
5 Občanský zákoník 1950	33
5.1 Historické souvislosti	33
5.1.1 Pojetí vlastnictví	34
5.2 Universální sukcese	34
5.2.1 Projednání pozůstalosti	36
5.3 Odpovědnost za dluhy	36
5.3.1 Svolání věřitelů	37
5.3.2 Příkázání pozůstalosti věřitelům a exekuční likvidace dědictví	37
5.2.3 Odúmrť	37
6 Občanský zákoník 1964	39
6.1 Občanský zákoník v letech 1964 až 1991	39
6.2 Universální sukcese	40
6.2.1 Projednání pozůstalosti	41
6.3 Odpovědnost za dluhy	42
6.3.1 Svolání věřitelů	44
6.3.2 Přenechání dědictví věřitelům	44
6.3.3 Likvidace dědictví	44
6.3.4 Odúmrť	44
6.4 Občanský zákoník po roce 1991	45
7 Občanský zákoník 2012	47
7.1 Historické souvislosti	47

7.2	Universální sukcese.....	48
7.2.1	Projednání pozůstalosti.....	49
7.3	Odpovědnost za dluhy.....	50
7.3.1	Dědicové bez výhrady soupisu.....	51
7.3.2	Dědicové s výhradou soupisu.....	51
7.3.3	Vyhledání dluhů.....	52
7.3.4	Odloučení pozůstalosti.....	52
7.3.5	Odúmrť.....	53
8	Universální sukcese v proměnách věků.....	54
	Závěr.....	58
	Bibliografie.....	60
	Abstrakt a klíčová slova/Abstract and key words.....	64

Úvod

Předkládaná práce se věnuje problematice zásady universální sukcese a s tím spojené odpovědnosti dědiců za dluhy zůstavitele. Cílem práce je objasnění pojmu universální sukcese a shrnutí právních úprav zabývajících se problematikou přechodu dluhů ze zůstavitele na dědice na území Českých zemí. Takto se práce v jednotlivých kapitolách věnuje základním zásadám dědického práva, následně pojmu universální sukcese a jeho vzniku a dále úpravě problematiky universální sukcese a odpovědnosti za dluhy v občanském zákoníku z roku 1811, v návrhu občanského zákoníku z roku 1937, v občanských zákonících z let 1950, 1964 a 2012. Poslední kapitolou je stručně shrnut vývoj universální sukcese v probíraných právních úpravách.

Práce uvedené právní předpisy srovnává po stránce obsahové a zároveň se snaží osvětlit politické, ideologické či jiné praktické důvody přijaté právní úpravy. Je proto čerpáno především z právních úprav samotných a dále z poznatků dobové právní teorie i praxe. Problematika je probírána toliko z pohledu hmotného práva a jen okrajově zmiňuje procesní úpravu.

Kapitola o universální sukcesi čerpá především z publikací o římském právu z období první Československé republiky, které jsou dílem Bonfanteho¹ nebo Sommera.² Při zpracování kapitoly o obecném zákoníku občanském z roku 1811 jsou použita díla předních civilistů dané doby Tilsche,³ Svobody⁴ a především monumentální dílo Roučka a Sedláčka.⁵ Kapitola o návrhu občanského zákoníku z roku 1937 čerpá z důvodové zprávy k návrhu, a také z výkladu obecného zákoníku občanského z roku 1811, ze kterého návrh vychází. Kapitola o občanském zákoníku z roku 1950 je zpracována s přihlédnutím k důvodové zprávě k zákoníku⁶ a také k dobové publikaci určené tehdejšími tzv. soudcům z lidu.⁷ Kapitola o občanském zákoníku z roku 1964 čerpá z publikací „nestora české právní vědy“ Knappa,⁸ z dobového komentáře⁹ a z důvodové zprávy. Konečně kapitola o občanském zákoníku z roku 2012 čerpá z výkladu k obecnému zákoníku občanskému a také vychází z publikace, na které se podílí Eliáš.¹⁰ U všech probíraných

¹ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. Překlad Jan Vážný. 9. vydání. Brno: ČS. A. S. Právnick, 1932. 745 s.

² SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935. 356 s.

³ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Sborník věd právních a státních, 1905. 157 s.

⁴ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Karlín: Vesmír, 1921. 104 s.

⁵ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III*. Praha: V. Linhart, 1936. 690 s.

⁶ *Občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1950. 323 s.

⁷ KIZLINKOVÁ, Věra. *Občanský zákoník: Stručný výklad zákona ze dne 25. X. 1950 č. 141 Sb.* Praha: Orbis, 1952. 121 s.

⁸ KNAPP, Viktor, PLANK, Karol a kol. *Učebnice Československého občanského práva. Svazek II*. Praha: Orbis, 1965. 572 s.; KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek II. 2. vydání*. Praha: Orbis, 1974. 656 s.

⁹ ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanský zákoník – komentář. Díl II*. Praha: Panorama, 1987. 832 s.

¹⁰ ELIÁŠ, Karel, HAVEL, Bohumil, BEZOUŠKA, Petr, ŠUSTROVÁ, Daniela. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 316 s.

právních úprav je přínosný velký komentář Eliášův.¹¹ Použito je i dílo Schelleho a Tauchenovo,¹² které je přínosné především proto, že obsahuje znění všech probíraných právních úprav s vyznačenými změnami a dále jsou jeho součástí dvě desítky publikací nebo důvodových zpráv k právním úpravám v elektronické podobě.

¹¹ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008. 1391 s.

¹² SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012. 1020 s.

1 Základní principy a pojmy dědického práva

1.1 Principy dědického práva

Stěžejním pro vznik dědického práva vůbec je **princip zachování hodnot**. V nejstarších dobách dochází v případě úmrtí člověka k jeho pohřbení s celým jeho movitým majetkem, případně i s osobami jemu podřízenými. Tímto je znemožněno užívání takových předmětů, původně patřících mrtvému, osobami živými k jejich užítku. Proto se s rozvojem společnosti začíná prosazovat princip zachování hodnot, když začíná převažovat praktičnost nad přehnanou úctou k mrtvému a předměty každodenního života začínají být předmětem dědění a mohou sloužit k rozvoji společnosti. Princip zachování hodnot tak umožňuje dosahovat cílů přesahujících jeden lidský život za pomoci zděditelných věcí.¹³

Dodrží-li se princip zachování hodnot, je nutno rozhodnout, komu jmění zemřelého připadne. K vyřešení této otázky se nabízejí dvě základní východiska – pojetí individualistické a pojetí kolektivistické. Individualistické pojetí, tedy **princip přechodu na jednotlivce**, má za to, že majetek jednotlivce by po jeho smrti měl nabýt zase jednotlivce, kterému svědčí některý dědický důvod. Individualistické pojetí má na zřeteli především myšlení lidí, kteří se spíše budou snažit zvětšovat svůj majetek a budou hospodařit více rozumně, když jmění po smrti připadne některému člověku jim blízkému. Takové pojetí nabádá jednotlivce k dobrému hospodaření a rodinu, jako základní okruh dědiců, ke spolupráci při nakládání s majetkem. Kolektivistické pojetí, tedy **princip přechodu na společnost**, oproti tomu upřednostňuje přechod majetku zemřelého na nějaký společenský celek, jehož je zemřelý členem. Takové pojetí však nijak zvláště nenabádá jednotlivce k rozšiřování majetku, jelikož takový majetek se po smrti jednotlivce stane vlastnictvím všech. Kolektivistické směry argumentují proti individualistickému pojetí udržováním nerovnosti ve společnosti a neoprávněným ziskem dědiců bez vynaložení práce. Tyto argumenty se vyskytují především v socialistických, komunistických či jiných podobných kruzích. Zavedení kolektivistického pojetí by prakticky znamenalo zánik dědického práva.¹⁴

V souladu s principem přechodu na jednotlivce je nutné určit dědice jmění po zemřelém. Při stanovení dědice lze vycházet ze dvou základních přístupů – principu familiarizace a principu autonomie vůle. **Princip familiarizace** upřednostňuje při určení dědice společenské zvyklosti či přímo zákon před vůlí zemřelého. Tento přístup upřednostňuje především rodinné příslušníky

¹³ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Sborník věd právních a státních, 1905, s. 9 – 13; ELIÁŠ in ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek*. Praha: Linde, 2008, s. 1116.

¹⁴ TILSCH: *Dědické právo...*, s. 14 – 17; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1116 – 1117; ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 3*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 258 – 259.

zemřelého, kteří se jistě také zasloužili o získání majetku zemřelého. Jelikož tedy zemřelý nemá možnost ovlivnit, komu připadne jeho majetek, lze zásadu vyjádřit latinským *solus deus facere potest heredem, non homo*.¹⁵ Uplatňování takového principu však nejspíše povede k rozdělení majetku již za života člověka. Oproti tomu **princip autonomie vůle** ponechává zcela na vůli osoby, zda a jak svůj majetek pro případ smrti rozdělí. Tuto zásadu lze vyjádřit latinským *uti legassit suae rei, ita ius esto*.¹⁶ V praxi je pochopitelně nutné princip autonomie vůle doplnit o zákonná ustanovení, podle kterých dojde k rozdělení majetku po smrti osoby, která nezanechala poslední vůli. Dále bývá autonomie vůle omezena povinným dílem náležejícím některým osobám, který musí zůstavitel respektovat.¹⁷

Stanovení dědice je ovlivněno i tím, zda jsou mezi možnými dědici činěny rozdíly dle jejich postavení či pohlaví. **Princip rovnosti** nehledí při dědění na různost pohlaví dědiců či zůstavitele ani na jejich společenské postavení a všem umožňuje dědit stejně bez zvýhodňování některé skupiny. Tento princip bývá někdy označován za princip demokratický, který umožňuje dělit majetek zemřelého mezi dědice. Oproti němu stojí princip aristokratický, nebo také **princip koncentrace**, který určuje privilegované dědice a tím se snaží zachovat jmění pohromadě a po smrti zůstavitele ho nedělit.¹⁸

Dědění je úzce svázáno zejména s **principem universální sukcese**, který označuje přechod všech majetkových práv a povinností zůstavitele na dědice.¹⁹ Zůstavitelovo jmění se tedy dědí jako celek a dědic se stává jakýmsi alter egem zůstavitele právě tím, že vstupuje do všech majetkových práv a povinností zůstavitele, jejichž povaha to připouští. Universální sukcese se tak dá vyjádřit latinským *hereditas nihil aliud est, quam successio in universum ius quod defunctus habuerit*.²⁰ Dědic přitom nabývá všeho majetku v jeden okamžik a není tak třeba zvláštních nabývacích aktů pro jednotlivé věci. Na pozůstalost lze tak hledět, jako na věc hromadnou. Přechodu majetku na dědice jako celku nebrání ani existence více dědiců, kteří poté dědí ideální části majetku nebo jeho kvóty, a zpravidla ne jednotlivé věci.²¹ **Princip singulární sukcese** oproti tomu označuje přechod jednotlivé věci či práva z majetku zůstavitele na jinou osobu.²² V závislosti na právní úpravě je takovou osobou dědic nebo odkazovník, podle čeho se

¹⁵ TILSCH: *Dědické právo...*, s. 18.

¹⁶ *Digesta* 50, 16, 120.

¹⁷ TILSCH: *Dědické právo...*, s. 17 – 26; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1118 – 1119.; ŠVESTKA, DVOŘÁK a kol.: *Občanské právo 3...*, s. 259.

¹⁸ TILSCH: *Dědické právo...*, s. 26 – 28.; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1119.

¹⁹ K universální sukcesí viz další kapitulu.

²⁰ *Digesta* 50, 17, 62.

²¹ TILSCH: *Dědické právo...*, s. 29 – 31; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1119 – 1121; ŠVESTKA, DVOŘÁK a kol.: *Občanské právo 3...*, s. 260; ROUČEK in ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář ke Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 23.

²² ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1120.

může lišit i podíl na odpovědnosti za dluhy zůstavitele. S principem universální sukcese souvisí problematika odpovědnosti dědiců za dluhy zůstavitele, jelikož ona universálnost naznačuje přechod nejen aktiv, ale i pasiv. Odpovědnost lze rozlišit na odpovědnost omezenou výší pozůstalosti a neomezenou výší pozůstalosti. Dále lze odpovědnost rozlišit na odpovědnost dědice za dluhy celým jeho majetkem do výše pozůstalosti, kdy dochází ke splnutí majetku dědice s pozůstalostním majetkem (*pro viribus hereditatis*), nebo odpovědnost pouze pozůstalostním jměním bez splnutí majetku (*cum viribus hereditatis*).²³

Je-li zaveden princip universální sukcese, dle kterého dědic odpovídá za dluhy zůstavitele, sluší se přiznat dědici právo rozhodnout se, zda takové dědictví přijmout chce, čili nic. **Princip volnosti dědice přijmout dědictví** se plně uplatňuje v právních systémech postavených na **principu adičním**,²⁴ kde k přechodu majetku na dědice dochází teprve po podání dědické přihlášky a soudním potvrzení. Ovšem i v právních řádech postavených na **nabývání dědictví ipso iure**²⁵ již smrtí zůstavitele má dědic možnost prohlásit, že dědictví nepřijímá.²⁶

Většina moderních dědických systémů je postavena i na **principu ingerence veřejné moci**, tedy nutnosti určitého typu úředního jednání a potvrzení nabytí dědictví. V plné míře se tento princip projevuje při již zmíněném adičním principu. Ovšem i v právních úpravách založených na nabývání dědictví již smrtí zůstavitele je obvyklá určitá role veřejné moci. Ingerence veřejné moci slouží k zajištění právní jistoty dědiců i věřitelů.²⁷

1.2 Použité pojmy

Pozůstalostí se rozumí souhrn práv a povinností zemřelého, pokud se nezakládají na poměrech ryze osobních. **Dědictvím** se rozumí pozůstalost, která připadne dědici. Pozůstalost se nemusí vždy stát dědictvím, protože v některých případech nemusí být odevzdána dědicům, ale může připadnout státu jako odúmrt' nebo být odevzdána věřitelům. Občanské zákoníky z let 1950 a 1964 mezi těmito pojmy nerozlišují a zpravidla mezi nimi v souvislosti s těmito zákoníky důsledně nerozlišuje ani teorie a praxe.²⁸ ABGB, návrh z roku 1937 a občanský zákoník z roku 2012 mezi těmito pojmy rozlišují. V souvislosti s prvními dvěma

²³ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 524.

²⁴ Adičním principem je ovládán obecný zákoník občanský, dle kterého se ležící pozůstalost odevzdává dědici na základě dědické přihlášky. Viz dále.

²⁵ K principu nabývání dědictví ze zákona příklání se na českém území právní úpravy od roku 1950. Viz dále.

²⁶ TILSCH: *Dědické právo...*, s. 33 – 35; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1121 – 1122.

²⁷ TILSCH: *Dědické právo...*, s. 36 – 38; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1122.

²⁸ Knapp se ve svých publikacích z let 1965 a 1974 pojmu pozůstalost s úspěchem vyhýbá. Publikace Švestkova a Dvořákova o obou pojmech tvrdí, že označují to samé. Oproti tomu Eliáš zdůrazňuje, že tyto pojmy nejsou totožné a nelze je zaměňovat. Mikeš a Muzikář konstatují, že se jedná o pojmy obsahově totožné s tím rozdílem, že se při jejich užívání obrací pozornost buď k osobě zůstavitele, nebo k osobě dědice. ŠVESTKA, DVOŘÁK a kol.: *Občanské právo 3...*, s. 263; ELIÁŠ, Karel. Přechod dluhu na dědice z hlediska občanského práva hmotného. In DVOŘÁK, Jan, WINTEROVÁ, Alena. *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 72 – 73; MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, s. 11.

jmenovanými to činí i teorie a praxe,²⁹ co se posledního jmenovaného týče, je na posouzení příliš brzy.

Zůstavitelem se rozumí pouze fyzická osoba, která zemřela a zanechala pozůstalost. Pojmem zůstavitel bývá v zákoně, teorii i praxi označována taktéž osoba žijící, která hodlá o svém majetku pořídit závěť. Takové osobě se potom v teorii i praxi říká taktéž pořizovatel.³⁰

Pojem **dědic** bývá používán v několika významech. Jako dědic je označována osoba, které svědčí dědický titul. Dědický titul může osobě svědčit ze zákona, ze závěti či z dalších důvodů. Taková osoba se nemusí stát příjemcem dědictví, pokud svůj nárok například odmítne. Dále se za dědice označuje osoba povoláná za dědice, která dala svým jednáním najevo, že dědictví přijímá. Taková osoba se s největší pravděpodobností opravdu stane příjemcem pozůstalosti. Dědicem se zcela správně nazývá i osoba, která majetek po zůstaviteli reálně přijala a nabyla. Konečně se v hovorové mluvě za dědice nesprávně označuje i osoba, o které se ví, že se v budoucnu stane dědicem, ačkoli budoucí zůstavitel dosud nezemřel.³¹

Odkazovník je osoba, které zůstavitel odkázal individuálně určenou věc a která se zpravidla nepodílí na odpovědnosti za dluhy zůstavitele s dědici. Odkazovník má obligační nárok vůči dědici na vydání určené věci.³²

²⁹ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 23, 50 – 53; SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Karlín: Vesmír, 1921, s. 13, 10 – 14.

³⁰ MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické právo...*, s. 11.

³¹ *Ibidem*, s. 11; MUZIKÁŘ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1125.

³² SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 13, 53 – 55.

2 Universální a singulární sukcese

2.1 Východiska principu universální sukcese

Princip universální sukcese pochází z římského práva, kde znamená nastoupení do všech majetkových poměrů určitého subjektu jediným úkonem, a to v rozsahu, v jakém náležely původnímu subjektu.³³ Universální sukcese je v římském právu možná v některých vztazích *inter vivos*³⁴ a především ve vztazích *mortis causa*.

Universální sukcese se ve vztazích *mortis causa* váže k dědění. V nejstarších dobách římského státu je dědění především přechodem suverénní moci *patris familias* na dědice a s přechodem suverénní moci teprve dochází i k přechodu majetku, který ale není primární složkou dědění. V nejstarších dobách tak je předpokladem přechodu majetku zůstavitele na dědice nabytí dědického titulu, kterým je přechod suverénní moci.³⁵ Tehdy nastává splynutí majetku dědicova s pozůstalostí a dědic odpovídá za dluhy zůstavitele, i když ty přesahují kladný majetek.³⁶ V pozdějších dobách, kdy velká římská rodina se štěpí v rodiny menší, odpadá původní smysl dědického práva, tedy nastoupení v roli otce rodiny a převzetí jeho moci. V těchto dobách je římské dědické právo³⁷ již postaveno převážně na nabytí majetku, stále si však zachovává zvláštnost³⁸ odpovědnosti dědiců za pasiva i nad rámec nabytého majetku.³⁹

Dalším znakem pojetí universální sukcese v římském právu je nemožnost rozdělit posledním pořízením pozůstalost mezi dědice ustanovením jednotlivých věcí či souboru věcí jednotlivým dědicům a nemožnost o části pozůstalosti rozhodnout posledním pořízením a část přenechat k zákonné posloupnosti.⁴⁰

³³ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. Překlad Jan Vážný. 9. vydání. Brno: ČS. A. S. Právnick, 1932, s. 575.

³⁴ Uvedení osoby do otroctví nebo podrobení se otcovské moci. *Ibidem*, s. 575 – 580.

³⁵ *Ibidem*, s. 581 – 587.

³⁶ *Digesta* 50, 17, 62; *Digesta* 50, 16, 24; *Digesta* 50, 17, 59; *Digesta* 37, 1, 3.

³⁷ V římském dědickém právu je nutno rozlišovat dále posloupnost civilní a praetorskou. Civilní posloupnost (a civilní právo obecně) je založena na zákonech, plebiscitech, rozhodnutích senátu či ediktech císaře (*Digesta* 1, 7, 1, *pr.*). Posloupnost praetorská (a praetorské právo) je založena na opatřeních praetora, které doplňují či opravují civilní právo ve prospěch lidu (*Digesta* 1, 7, 1, 1). Praetor tak civilní dědické právo změkčuje především tzv. dobrodiními (viz dále).

³⁸ Bonfante se v souvislosti s majetkovým charakterem dědění podivuje nad koncepcí odpovědnosti za dluhy i nad rámec kladného jmění a vyslovuje se ve prospěch odpovědnosti omezené výší kladného jmění. Poukazuje přitom na tendenci římského práva považovat za majetek pouze kladný majetek, který zbývá po odečtení dluhů (*Digesta* 50, 16, 39, 1; *Digesta* 50, 16, 83). Vážný v této souvislosti poukazuje na tradici z dob, ve kterých majetek je jen tím vedlejším při dědění a na římskou právní logiku: „Říman se stanoviska logiky právní vůbec nepřipouští diskuse o ručení dědicově za všechny dluhy, považuje to za samozřejmé.“ I Vážný však zastává názor, že odpovědnost dědiců má být omezena a poukazuje na faktické oslabení odpovědnosti v podobě dobrodiní a dalších prostředků. BONFANTE: *Instituce...*, s. 586 – 593; VÁŽNÝ, Jan. Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury. In *Právní obzor*, 1923, ročník 6, s. 100 – 101.

³⁹ BONFANTE: *Instituce...*, s. 581 – 593.

⁴⁰ ARNDTS, Carl Ludwig. *Učební kniha pandekt. Třetí díl. Kniha čtvrtá a pátá. O poměrech rodinných a o dědictví*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, reprint původního vydání (editor Jiří Spáčil), s. 116; *Iustiniani Institutiones* 2, 14, 5; *Digesta* 50, 17, 7.

Tyto překážky, kladené na zůstavitele v oblasti pořizovací volnosti, a na dědice v oblasti odpovědnosti za dluhy, jsou v prvním případě řešeny výkladem římské právní vědy a v druhém případě zmírňováním právní úpravy v podobě dobrodiní. Výklad posledních pořízení, která jsou vadná pro zanechání konkrétních věcí konkrétním dědicům, se provádí zásadně ve prospěch pořizovací volnosti zůstavitele. K vadným ustanovením posledního pořízení se tak podle jejich povahy nepřihlíží nebo jsou vyložena jinak v souladu se zákonem i vůlí zůstavitele, nedochází však ke zneplatnění posledního pořízení.⁴¹ Nebezpečí dědicovo spočívající v odpovědnosti za dluhy celým majetkem je možno zmírnit především dobrodiními poskytovanými dědicům nebo i věřitelům. Dědicové nutní,⁴² na které přechází dědictví *ipso iure* již smrtí zůstavitele,⁴³ mají takto možnost uplatnit dobrodiní abstinence (*beneficium abstinendi*) a nepřijmout dědictví.⁴⁴ Dědicové dobrovolní,⁴⁵ u kterých je při nabytí dědictví uplatněn princip adiční,⁴⁶ mají možnost dědictví přímo odmítnout. Všichni dědicové mohou také využít dobrodiní soupisu (*beneficium inventarii*)⁴⁷ a po provedení soupisu majetku odpovídat za dluhy jen do výše pozůstalosti.⁴⁸ Splynutí majetku v případě předluženého dědice ohrožuje také zájmy věřitelů, kterým je k dispozici dobrodiní odloučení pozůstalosti (*beneficium separationis*), čímž dojde k odloučení pozůstalosti a uspokojení věřitelů z pozůstalosti.⁴⁹

Římskoprávní princip neomezené odpovědnosti přetrvává dlouhá staletí a na počátku 19. století se dostává do právních předpisů rakouských a poté československých.⁵⁰ I v právu rakouském a československém je odpovědnost za dluhy oslabována ve prospěch dědiců, a to možností učinit úkon vedoucí k omezené odpovědnosti. V druhé polovině 20. století je v československém právu zakotven princip omezené odpovědnosti ze zákona, aby následně na počátku 21. století došlo k návratu k neomezené odpovědnosti téměř v podobě známé z rakouského práva o dvě století staršího.

Princip universální sukcese však není upravován jen rozšiřováním nebo naopak zužováním rozsahu odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele či pozůstalosti. Universální sukcese je měněna i co do rozsahu práv přecházejících na dědice. V právu římském jde zprvu o

⁴¹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 281 – 282.

⁴² Příslušníci zůstavitelovy rodiny a domácnosti, kteří nemohou dědictví odmítnout.

⁴³ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935, s. 267.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 273.

⁴⁵ Dědicové povolání závětí, kteří nejsou členy zůstavitelovy domácnosti, mohou dědictví odmítnout.

⁴⁶ SOMMER: *Učebnice...*, s. 270.

⁴⁷ Dobrodiní soupisu do římského práva zavádí císař Justinián roku 531, a to k ochraně dědiců před neomezenou odpovědností za dluhy. Vážný k tomu uvádí, že zavedením dobrodiní soupisu je neomezená odpovědnost dědiců téměř paralyzována. VÁŽNÝ: *Pojem práva dědického...*, s. 100.

⁴⁸ *Codex Iustinianus 6, 30, 22*.

⁴⁹ ARNDTS: *Učební kniha pandekt...*, s. 204 – 206.

⁵⁰ Oproti tomu právo německé vychází z principu omezené odpovědnosti dědice za dluhy jen do výše dědictví. TILSCH: *Dědické právo...*, s. 31 – 32.

nastoupení do veškerých práv zemřelého, tedy i těch, která jinak převést nelze.⁵¹ I zde však některá práva smrti zůstavitele zanikají a nelze je převést.⁵² Rozsah majetku převáděného na základě universální sukcese může v římském právu redukovat i sám zůstavitel, a to zanecháním odkazů. V kodifikaci rakouské, později československé, je universální sukcese při dědění pojímána toliko jako převod majetku. I zde je však stanoveno, že dědic vstupuje do práv a závazků zemřelého, a to jen těch, které se nezakládají na poměrech ryze osobních. Ryze osobní majetková práva a závazky smrti zanikají. Děděním se nepřevádí ani některá práva zůstavitele, která přecházejí na dědice jinak. Pozůstalost je dále zkrácena o odkazy, přednostní odkaz manžela, povinné díly, právo zaopatření, náklady projednání nebo daně. Podobné zkrácení rozsahu převáděného majetku je patrné i v dalších právních úpravách platných na našem území. Pojem universální sukcese tedy zůstává stále stejný co do jazykového vyjádření, avšak jeho obsah se v různých obdobích významně mění.

2.2 Singulární sukcese

Singulární sukcese pochází z římského práva a značí obecně přechod jednotlivých majetkových práv,⁵³ ať už *inter vivos* nebo *mortis causa*. Ve vztazích *mortis causa* singulární sukcese doplňuje převládající universální sukcesí, a to formou odkazů. Z počátku rozeznává římské právo odkazy ve formě legátů a fideikomisů.⁵⁴ Legáty jsou formou odkazů civilního práva, které lze uložit pouze dědicům. Věc odkázaná legátem vindikačním (*legatum per vindicationem*) se stává vlastnictvím odkazovníka ve chvíli, kdy dědic nabude dědictví, tedy bez nutnosti dalšího úkonu. Legátem damnačním (*legatum per damnationem*) přikazuje zůstavitel dědici, aby něco plnil, a odkazovník má tak obligační nárok vůči dědici. *Legatum sinendi modo* nařizuje dědici strpět, aby si odkazovník určenou věc sám vzal. *Legatum per praeceptionem* a *praelegatum* zřizují přednostní odkaz dědicům. Fideikomis (*fideicommissum*) je neformální prosba zakládající morální závazek dědice nebo kohokoli, kdo obdržel něco od zůstavitele, vydat věc nebo i celou pozůstalost (*fideicommissum hereditatis*) odkazovníkovi.⁵⁵ V pozdějších dobách dochází ke splynutí legátů a fideikomisů v jedno.⁵⁶ Odkazovník, na rozdíl od dědice, neodpovídá za dluhy zůstavitele a vždy mu musí být odkaz ku prospěchu.⁵⁷ Z důvodu ochrany dědice před příliš mnoha odkazy je omezena možnost

⁵¹ BONFANTE: *Institute...*, s. 581.

⁵² Např. *usus fructus* nebo osobní privilegia. *Ibidem*, s. 585.

⁵³ SOMMER: *Učebnice...*, s. 258 – 259.

⁵⁴ ARNDTS: *Učební kniha pandekt...*, s. 229.

⁵⁵ SOMMER: *Učebnice...*, s. 313 – 322.

⁵⁶ ČERNOCH, Radek. Odkaz v Římě a v domácím právním vývoji. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, ročník XX, č. 3, s. 289.

⁵⁷ SOMMER: *Učebnice...*, s. 313.

zůstavitele pořídit odkazy tím, že vždy musí dědici zbýt alespoň čtvrtina dědictví nezatížená (*quarta Falcidia*).⁵⁸

Úprava odkazů je z římského práva převzata i do rakouské a pozdější československé právní úpravy. Odkaz zde má ale jen formu damnačního legátu a odkazovník neodpovídá za dluhy.⁵⁹ Není zachováno omezení v podobě falcidiánské kvarty, ale pokud odkazy vyčerpávají pozůstalost, poměrně se snižují. První poválečný československý zákoník odkazy zanechává, avšak ve formě vindikačního legátu s omezením hodnoty odkazu na maximálně čtvrtinu pozůstalosti.⁶⁰ Při respektování množstevního omezení odkazu ani zde neodpovídá odkazovník za dluhy. Druhý poválečný zákoník zcela vypouští úpravu odkazů a tím je zrušuje. Místo odkazů však je možné závětí někomu zůstavit i jen jednotlivou věc za současné odpovědnosti za dluhy.⁶¹ Nejnovější úprava se opět vrací k odkazům ve formě damnačního legátu s omezením v podobě falcidiánské kvarty a bez odpovědnosti odkazovníků za dluhy.

2.3 Obecné předpoklady sukcese

Přechod jmění podle občanských zákoníků od ABGB do současnosti může nastat po splnění několika základních předpokladů, kterými jsou smrt zůstavitele, existence pozůstalosti, dědický nebo obligační titul a způsobilý dědic.

Smrtí fyzické osoby vzniká subjektivní dědické právo osobám, kterým svědčí právní důvod k dědění. Smrtí se dle občanských zákoníků založených na principu adičním ještě dědictví nenabývá, ale osoba se stává čekatelem na dědictví, které po projednání dědictví odevzdává soud. Nastává tedy delace, nápad pozůstalosti na osoby, kterým svědčí dědické právo. V občanských zákonících založených na principu nabytí dědictví *ipso iure* se dědictví nabývá již smrtí zůstavitele,

⁵⁸ ČERNOCH, Radek. Falcidiánská kvarta v Římě a domácím právní vývoji. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (eds). *Sborník ze semináře. Sborníky z doktorandského semináře katedry Dějin státu a práva Právnické fakulty MU č. 2 (2012)*. Ostrava: KEY Publishing, 2012, s. 14 – 16.

⁵⁹ Rouček nepovažuje odkaz za singulární sukcesí, jelikož odkazovník nenabývá věci přímo po zůstaviteli, ale má jen obligační nárok na odkázanou věc vůči dědici. Odkázaná věc přitom nemusí ani být součástí pozůstalosti. Rouček tak připouští, že se jedná o singulární sukcesí jedině ve vztahu mezi dědicem a odkazovníkem. Stejný názor vyslovuje Eliáš a ve vztahu k OZ 2012 také Schindler. Oproti tomu Svoboda o odkazech soudí, že jde o singulární sukcesí, i když hovoří pouze o obligačním právu odkazovníka vůči dědici. ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 23, 220 – 221; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1119 – 1121; SCHINDLER, Petr Filip. Odkazy – způsob nabytí mortis causa mimo univerzální sukcesí. In *Ad Notam*, 2013, 19. ročník, č. 5, s. 7; SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 13, 53 – 55.

⁶⁰ Zavedeno je tak omezení v podobě obrácené falcidiánské kvarty a o singulární sukcesí ve vztahu odkazovníka a zůstavitele se zde oproti předchozí úpravě jedná. K povaze odkazu viz SALÁK, Pavel. Odkaz – římskoprávní institut ve světle českého práva 20. stol. In DÁVID, Radovan, SEHNÁLEK, David, VALDHANS, Jiří (eds). *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno: Masarykova Univerzita, 2010, s. 1627 – 1629.

⁶¹ Knapp hovoří o univerzální sukcesí, pokud je dědic povolán k celému zůstavitelově majetku nebo k jeho poměrné části. O singulární sukcesí pak podle něj jde, pokud na dědice přechází jen určitá věc. Přičemž i dědic, na kterého přechází jednotlivá závětí určená věc, odpovídá poměrně za dluhy zůstavitele. Eliáš zde o přechodu jednotlivé věci na dědice hovoří stále jako o univerzální sukcesí. KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek II. 2. vydání*. Praha: Orbis, 1974, s. 566; KNAPP, Viktor, PLANK, Karol a kol. *Učebnice Československého občanského práva. Svazek II*. Praha: Orbis, 1965, s. 482 – 483; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1119 – 1120; ELIÁŠ: *Přechod dluhu 2004...*, s. 79 – 81.

ale vždy musí být projednáno soudem. Osobám, kterým nesvědčí dědické právo, ale jiné právo vůči pozůstalosti, vzniká dnem smrti zůstavitele toliko obligační nárok vůči pozůstalosti či dědicům.⁶² Takovými osobami jsou v některých zákonících věřitelé zůstavitele, odkazovníci, osoby s právem zaopatření nebo nepominutelní dědicové.

Dědické právo je právem majetkovým, a proto je předpokladem sukcese i existence pozůstalosti. Pozůstalostí se rozumí souhrn práv a závazků zemřelého, pokud se tyto nezakládají na poměrech ryze osobních. Pozůstalost mohou tvořit i jen pasiva nebo i jen aktiva. Zejména se jedná o věci movité a nemovité, pohledávky a závazky z občanskoprávních vztahů. Některé povinnosti přecházejí na některé osoby i jinak než děděním. Nikdy nejsou předmětem dědění práva či závazky, jejichž plnění je vázáno výhradně na osobu zůstavitele nebo rodinné a osobní poměry.

Dědění nastává na základě dědických titulů, kterými jsou ve všech zákonících závět' a zákon, a v některých zákonících i dědická smlouva. Všechny tři dědické tituly mohou působit vedle sebe a neplatí tak římské pravidlo *nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*.⁶³ V úpravě dědických titulů a ve výkladu posledních pořízení se v různých právních předpisech projevuje respekt k autonomii vůle zůstavitele nebo naopak její potlačování. ABGB, návrh občanského zákoníku z roku 1937 a zákoník z roku 2012 se přiklání k účtě k autonomii vůle, zatímco zákoníky z let 1950 a 1964 k jejímu útlumu. Vedle dědění dochází k sukcesi jmění i na základě obligačních titulů.⁶⁴ Obligačními tituly mohou v závislosti na dané úpravě být odkazy, zákonný přednostní odkaz, povinné díly a právo na zaopatření. S nabytím mimo dědění souvisí i neexistence odpovědnosti za dluhy osob, které nabývají majetek na základě obligačního titulu. Naopak jsou tyto obligační nároky počítány mezi pasiva pozůstalosti a mnohdy mají přednostní postavení.

Posledním předpokladem sukcese je osoba způsobilá nabytí jmění. Dědicem může být osoba fyzická a na základě závěti nebo dědické smlouvy i osoba právnická. Jednotlivé zákony upravují případy dědické nezpůsobilosti způsobené určitým nežádoucím chováním dědice. Dále osoba nenabývá dědictví ani povinného dílu, pokud je ze zákonných důvodů vyděděna. Vydědit lze pouze nepominutelné dědice, ostatní lze v posledním pořízení opominout nebo vyloučit negativní závětí. Některé zákoníky umožňují dědicům, aby se dědictví předem

⁶² V případě zákoníku z roku 1950 se jedná o věcněprávní titul k nabytí odkazu. Viz výše.

⁶³ Nikdo nemůže zemřít a o části pozůstalosti zanechat testament a část přenechat zákonné posloupnosti. Viz TILSCH: *Dědické právo...*, s. 69 – 70; VÁŽNÝ, Jan. Římské právní ideje v občanském zákoníku a v osnově. In *Časopis pro právní a státní vědu*, 1933, 16. ročník, s. 173.

⁶⁴ Zákoník z roku 1950 nezná sukcesi na základě obligačního titulu, ale zavádí věcněprávní titul nabytí jednotlivých majetkových hodnot vedle dědění. Zákoník z roku 1964 sukcesi mimo dědění prakticky vylučuje.

zřekli smlouvou se zůstavitelem, dále mohou dědictví odmítnout, a to i ve prospěch jiného dědice.

3 Obecný zákoník občanský

3.1 Historické souvislosti

3.1.1 Vznik zákoníku

Všeobecný zákoník občanský pro veškeré německé země dědičné⁶⁵ je vyhlášen Císařským patentem císaře Františka ze dne 1. června 1811, č. 946 Sb. z. s. a účinnosti nabývá dne 1. května 1812. Z formálního hlediska nastává konec účinnosti zákoníku dne 28. října 1918, kdy vzniká Československá republika a s ní i nový právní řád.⁶⁶

Zákoník je přijat po šesti desetiletích příprav,⁶⁷ během kterých jsou vypracovány i jiné návrhy zákoníků, jako Codex Theresianus z roku 1766, Josefínský zákoník z roku 1787 nebo Západohaličský zákoník z roku 1796. Od počátku prací na nové úpravě občanského práva existuje snaha o unifikaci tehdy platného práva rozdílného pro různé stavy, dále doplnění případných mezer v právu právem přirozeným a konečně vytvoření jediného kodexu platného pro celé rakouské mocnářství. Občanský zákoník je tak přijat v podobě zákoníku moderního, kodifikujícího soukromé právo do jediného předpisu. Zákoník je postaven na rovnosti občanů při zákazu otroctví a nevolnictví, na přirozenoprávním přístupu k právu či na neomezeném právním panství nad věcí.

V uvozacím patentu zákoníku se stanoví, že zákoník je platný pro veškeré německé dědičné země, tedy neplatí na území tehdejšího uherského království.⁶⁸ dále je v patentu výslovně uvedeno, že jediným autentickým zněním zákoníku je znění původní, tedy německé. Text zákona je vydán v českých překladech úředních i soukromých, autentickým však po celou dobu platnosti zákoníku zůstává znění německé. Zákoník je za dobu své existence mnohokrát novelizován, avšak zachovává si původní koncepci. Pod vlivem přijetí německého občanského zákoníku z roku 1896 jsou v rakouském občanském zákoníku plánovány významné novelizace, které však

⁶⁵ *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie* viz SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. Brno: Doplněk, [1993], s. 19.

⁶⁶ Ke kontinuitě práva viz dále.

⁶⁷ Mezi nejvýznamnější osobnosti kodifikace patří Josef Azzoni (Codex Theresianus, 1766), Johann Bernhard Horten (Josefínský zákoník, 1786), Karl Anton Martini (Západohaličský zákoník, 1796) a Franz Zeiller (konečná verze ABGB). HORÁK in MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, s. XXXIII – XXXIV.

⁶⁸ Na území uherského království platí stavovské právo obsažené v Corpus Iuris Hungarii, jehož významnou částí je Tripartitum od Štěpána Werböczyho z roku 1514. I na území uherského království však rakouský občanský zákoník platí v letech 1852 až 1861, poté je opět nahrazen stavovskými předpisy a judexkuriálními předpisy. ROUČEK, František. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. vydání. Praha: Československý kompas, 1932, s. 13; MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny. Stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, s. 64.

přerušuje vypuknutí světové války. Nakonec jsou nejvýznamnější změny provedeny třemi dílčími novelami v podobě císařských nařízení v letech 1914, 1915 a 1916.⁶⁹

3.1.2 Recepce zákoníku

Po světové válce dochází v roce 1918 ke vzniku nových států na území tehdejšího Rakouska-Uherska, mezi kterými je i Československá republika. Dne 28. října 1918 dochází k proklamaci vzniku Československa Národním výborem československým, která je uznána obyvatelstvem na území republiky. Teprve na základě faktického stavu dochází k přijetí zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, který deklaruje vznik republiky a tím i vznik nového právního řádu československého. Na základě tohoto tzv. recepčního zákona dochází k uzákonění nových československých právních předpisů. Novými předpisy jsou sice dosavadní předpisy platné na území Československa, nicméně dochází k formální diskontinuitě, když tyto předpisy dosud nejsou součástí československého právního řádu. Vznikem nové republiky tedy je přetržena formální kontinuita právního řádu, když rakouský a uherský právní řád zaniká se zánikem státních útvarů a zároveň vzniká nový právní řád československý. Materiální kontinuita právních předpisů je nicméně zachována, když nový právní řád československý doslovně se shoduje s dříve platným právním řádem. Tzv. recepční norma stanoví, že dosavadní zákony zůstávají *prozatím* v platnosti, což neznamena formální kontinuitu práva, ale spíše značí uvědomění si nutnosti změny recipovaných zákonů ze strany zákonodárce. Změna je nutná nejen z důvodu existence právního dualismu,⁷⁰ ale i z důvodu, že autentickým textem mnoha přejetých zákonů se rozumí text německý nebo maďarský a nikoli československý.⁷¹

Zajímavým prvkem recepčního zákona je absence jakýchkoliv zajišťovacích klauzulí vylučujících některé, pro nově vzniklý stát nevhodné předpisy z recepce. Formálně tak dochází k převzetí veškerých předpisů, a to i těch, které svým obsahem zjevně odporují republikánské formě státu. K tomuto ovšem fakticky nedochází, jelikož by taková interpretace podkopávala suverenitu státu. Naopak je právní praxí vykládáno, že není možné, aby v platnosti zůstala ta

⁶⁹ SCHELLEOVÁ, SCHELLE: *Civilní kodexy...*, s. 19 – 22.

⁷⁰ V historických Českých zemích platí dřívější právo rakouské a na Slovensku a v Podkarpatské Rusi platí dřívější právo uherské. Lze ovšem hovořit až o tripartici právních řádů, když na území Hlučínska, připojeného k Československu mírovou smlouvou z Versailles z roku 1919, platí do roku 1920 dřívější právo německé.

⁷¹ ROUČEK, WEYR in ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I.* Praha: V. Linhart, 1935, s. 27 – 28, 28 – 31; SEDLÁČEK, Jaromír. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, reprint původního vydání, s. 18 – 19; HORÁK, Ondřej. Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu. In *Právněhistorické studie*, 2007, č. 38, s. 153 – 156; KNAPP, Viktor. Dvě cesty československého práva: kontinuita a diskontinuita (1918, 1945). In *Právník*, 1979, ročník CXVIII, č. 3, s. 276 – 280; DOLEŽAL, Miloslav. K unifikačním snahám v oblasti občanského práva v období 1918 – 1938. In *Právník*, 1988, ročník CXXVII, č. 10, s. 877 – 878.

ustanovení právních předpisů, které vylučují existenci či samostatnost Československa.⁷² Obecná derogační klauzule je potom obsažena až v uvozacím zákoně k nové Ústavě.⁷³

K důvodům recepce právního řádu platného do vzniku Československa na jeho území se vyjadřuje už samostatný recepční zákon. Tento ve své preambuli odůvodňuje recepci snahou, „aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu.“ Autor recepční normy, Alois Rašín, potom k zákonu uvádí, že smyslem zákona je především zamezení bezpráví a snaha o pokračování v běžném životě a práci, jakoby revoluce vůbec nebyla.⁷⁴ Už i samotné revoluční události dne 28. října 1918 se nesou v duchu pokojném, takřka prostém násilím.⁷⁵ Snaha provést revoluci bez násilí je zřejmá už z svolání Československého národního výboru o vytvoření samostatného československého státu ze dne 28. října 1918, ve kterém je na národ apelováno, aby se všichni zdrželi všech násilností, které by mohly poškodit mírové snahy národa. Národní výbor potom vášně lidu usměrňuje povoláním kapel, které s lidmi v průvodech procházejí městem, a lid se může vybouřit zpěvem vlasteneckých písní. Ve Vídni si tak prý o revoluci říkají: „To nebyla revoluce, to byl koncert.“⁷⁶ Žádná změna režimu se však neobejde bez ničení známek toho předchozího, a tak i po vzniku samostatného státu československého dochází k ničení symbolů monarchie a soch či k politickým provokacím.⁷⁷ Dalším důvodem recepce bezpochyby je, že nelze nepřevzít dosud platnou právní úpravu, dokud není vytvořena nová právní úprava. Jakkoli je totiž dosavadní úprava nevyhovující, tak je vždy lepší než žádná.

Po roce 1918 tak platí na území Československa nový právní řád československý, který je tvořen z převzatého práva rakouského, uherského a po určitou dobu i práva německého. Součástí právního řádu je i rakouský, nyní československý, obecný zákoník občanský. Nadále tedy zůstává autentickým, a jediným ve Sbírce zákonů vyhlášeným zněním, znění německé. Za počátek účinnosti obecného zákoníku občanského je z formálního hlediska třeba považovat 28. říjen 1918. Konec účinnosti potom nastává s účinností občanského zákoníku z roku 1950, dne 1. ledna 1951. Občanský zákoník z roku 1950 takto zrušuje nejen obecný zákoník občanský, ale i právo obyčejové platné na území Slovenska. Hlavu XXVI. obecného zákoníku občanského však zrušuje až zákoník práce ke dni 1. lednu 1966.

⁷² HORÁK: *Vznik Československa...*, s. 155 – 156.

⁷³ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 29. února 1920.

⁷⁴ HORÁK: *Vznik Československa...*, s. 155.

⁷⁵ DOLEŽAL: *K unifikacním snahám...*, s. 877 – 878.

⁷⁶ KNAPP: *Dvě cesty československého práva...*, s. 277 – 278. Knapp se však ve svém článku o mírové formě revoluce vyjadřuje téměř posměšně, když na předchozích stranách (s. 275 – 276) se vši vážností cituje a vysvětluje Leninovy úvahy o tom, že bez násilí není revoluce.

⁷⁷ HORÁK: *Vznik Československa...*, s. 162 – 163.

3.2 Universální sukcese

Dědické právo je v obecném zákoníku občanském upraveno v dílu druhém, § 531 až § 824. Mimo principu universální sukcese je dědické právo ovládáno i principy zachování hodnot, přechodu na jednotlivce, rovnosti, autonomie vůle zůstavitele, ingerence veřejné moci s principem adičním a volnosti dědice přijmout dědictví.

Princip universální sukcese se ve vztazích *mortis causa* uplatní výlučně při dědění. Sukcese má jen majetkový charakter a projevuje se přechodem všech majetkových práv a povinností, jejichž povaha to připouští, na dědice. V případě existence více dědiců na ně také přechází všechna majetková práva a povinnosti, která se však rozdělí podle kvót mezi jednotlivé dědice a ti tak nabývají spoluvlastnické podíly ke všem věcem. Tomuto mnohdy nežádoucímu vzniku spoluvlastnictví se lze vyhnout posledním pořízením, ve kterém může zůstavitel jednotlivým dědicům rozdělit pozůstalost vhodněji. V souladu s principem adičním tvoří veškeré majetkové poměry po smrti zůstavitele relativně samostatnou pozůstalost a po soudním rozhodnutí přecházejí na dědice. Pozůstalostí se rozumí souhrn práv a závazků zemřelého, pokud se tyto nezakládají na poměrech ryze osobních. Pozůstalost mohou tvořit i jen pasiva nebo i jen aktiva. Zejména se jedná o věci movité a nemovité, pohledávky a závazky z občanskoprávních vztahů. Některá práva jsou předmětem dědění, jestliže byla ještě za života zůstavitele uplatněna u soudu nebo uznána smlouvou. Nikdy nejsou předmětem dědění práva či závazky, jejichž plnění je vázáno výhradně na osobu zůstavitele nebo rodinné majetkové poměry.

Některá majetková práva tvořící pozůstalost však přecházejí na osoby i odlišné od dědiců nikoli na základě dědění, ale na základě obligačního práva, které lze uplatnit vůči pozůstalosti nebo vůči dědicům. Těmito obligačními právy, které přecházejí na osoby jinak než dědění, jsou především práva na povinný díl, na zaopatření, odkazy a zákonný odkaz přednostní. Tím dochází k omezení universální sukcese, jelikož nedochází k přechodu všech práv a povinností tvořících pozůstalost *en bloc*.

Institut universální sukcese je ovlivněn principem autonomie vůle, který dává zůstaviteli možnost volně pořídit o svém majetku pro případ smrti. Zůstavitel tak může o svém majetku pořídit ve formě závěti, dovětku nebo dědické smlouvy. Takovým pořízením může zůstavitel povolát dědice nebo odkazovníka a tím narušit universálnost sukcese. Odkazovník není dědicem a získává jen obligační nárok vůči dědici na vydání určité majetkové hodnoty. I sama autonomie vůle však není absolutní a může být omezena povinnostmi zůstavitele pamatovat při rozdělení majetku pro případ smrti na určité osoby na něm závislé. Takovými osobami jsou zůstavitelovi nejbližší příbuzní, kteří mají nárok na povinný díl, zaopatření nebo zákonný odkaz přednostní. Pokud na ně zůstavitel v určité výši nepamatuje v pořízení pro případ smrti, vzniká těmto

osobám obligační titul vůči pozůstalosti nebo dědicům na vydání majetkové hodnoty v penězích. Obligační nároky určitých osob tedy zatěžují pozůstalost a tvoří její pasiva a zároveň narušují universálnost sukcese *mortis causa*.

Přechod veškerých majetkových práv a povinností na dědice nenastává již smrtí zůstavitele, ale až soudním odevzdáním pozůstalosti na základě dědické přihlášky. Od okamžiku smrti zůstavitele do předání pozůstalosti dědicům se jedná o ležící pozůstalost (*hereditas iacens*).⁷⁸ Tento postup přechodu majetku je založen na principu adičním a ingerence veřejné moci. Práva a povinnosti tvořící pozůstalost nejsou od zůstavitelovy smrti až do nabytí dědicem majetkem nikoho, jelikož již nepatří zůstaviteli a zároveň ještě nepatří dědici. Po tuto přechodnou dobu hledí se na pozůstalost, jakoby dosud byla v držení zůstavitele a po nabytí pozůstalosti dědicem nastupuje dědic na místo zůstavitele. Část teorie pojímá ležící pozůstalost jako právnickou osobu a část teorie tomuto pojetí odporuje s poukazem na to, že ležící pozůstalost není subjektem, jelikož nemá statut ani orgány právnické osoby a taktéž se nezapisuje jako vlastník nemovitostí. Na ležící pozůstalost se nicméně hledí, jakoby tu subjekt byl, když může docházet k jejím změnám, které však nevyžadují spolupůsobení subjektu. Takto může dojít k přírůstku na pozůstalosti, k dospění či promlčení pohledávek patřících do pozůstalosti a je chráněna i držba.⁷⁹ Do doby nabytí pozůstalosti dědicem je tak za dluhy zavázána sama ležící pozůstalost a od doby nabytí dědictví je za dluhy zavázán dědic celým svým majetkem.⁸⁰ K projednání dědictví soudem tak musí dojít vždy.

Universální sukcesí ovlivňuje i požadavek na osobu dědice. Dědic nemůže nabyt pozůstalost, pokud je k tomu nezpůsobilý. Případy dědické nezpůsobilosti jsou stanoveny zákonem, a to z důvodu nežádoucího chování dědice. Dále může být dědic vyřazen z dědění z důvodu vydědění zůstavitelem ze zákonných důvodů. Nabytí pozůstalosti může dědic ovlivnit i sám v souladu s principem volnosti přijmout dědictví. Dědic se může dědictví předem zříci smlouvou se zůstavitelem, nebo ho odmítnout či se o něj nepřihlásit po dědickém nápadu.

⁷⁸ Institut ležící pozůstalosti nezná právo platné na Slovensku, kde dochází k přechodu dědictví na dědice již smrtí zůstavitele a ani pozůstalostní řízení není podmínkou nabytí dědictví. ROUČEK: *Československý obecný zákoník...*, s. 711 – 712.

⁷⁹ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 50 – 53.

Svoboda se pak vůbec nezmiňuje o pojmu ležící pozůstalost, ale mluví jen o pozůstalosti. O pozůstalosti pak říká, že do doby odevzdání dědici je „pozůstalost sama právní osobností (podobně jako nadace)“ (s. 14). Dále pokračuje, že pozůstalost je „právnickou osobou potud, že nároky právní jsou jejími nároky, závazky pak jejími závazky“ (s. 82). Pak shrnuje, že „nezáleží konečně na tom, jak právnický zkonstruujeme osobnost pozůstalosti, jak srovnáme trvání držby a vlastnictví s dochovanými pojmovými útvary právní vědy. Občanský zákoník na tyto otázky odpovídá jednoduše a jasně: před odevzdáním pozůstalosti hledí so po právu na věc tak, jako kdyby zůstavitel (zemřelý) dosud žil.“ (s. 12). SVOBODA: *Dědické právo...*, 104 s.

⁸⁰ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 523 – 524.

3.2.1 Projednání pozůstalosti

K přechodu majetkových práv a povinností na dědice nedochází již smrtí zůstavitele, ale v souladu s principem adičním a ingerence musí nejprve dojít k podání dědické přihlášky a projednání pozůstalosti soudem. Výslovně je tak stanoveno, že se nikdo nesmí ujmout držby dědictví svévolně, ale vždy musí obligatorně proběhnout soudní řízení o dědictví.⁸¹ Dědické řízení se řídí obecným zákoníkem občanským, zákonem č. 217/1896 ř. z. (tzv. jurisdikční normou), císařským patentem č. 208/1854 ř. z., o soudním řízení v nesporných věcech a dále zákonem č. 100/1931 Sb. z. a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného. Částečně v řízení působí namísto soudce i veřejný notář.⁸² Řízení se odehrává ve dvou stádiích, v přípravném řízení a ve vlastním řízení o dědictví.

V přípravném řízení je po smrti zůstavitele sepsán úmrtní zápis, a to v bytě zůstavitele za přítomnosti dvou svědků. Zápis obsahuje všechny skutečnosti, které mohou být důležité pro projednání pozůstalosti. Těmito skutečnostmi jsou zejména údaje o totožnosti zemřelého a o jeho příbuzných či o pravděpodobných dědicích, předběžný odhad pozůstalosti nebo poslední pořízení a dědické smlouvy. Zjištěný majetek může být svěřen do úschovy domnělým dědicům či jiným osobám nebo zapečetěn na místě. Při sepisování zápisu se zpravidla přede svědky přečte poslední pořízení, bylo-li nalezeno, a o tom se sepíše protokol.⁸³ Zjistí-li se v přípravném řízení, že zemřelý nezanechal jmění, rozhodne soud o neprojednání pozůstalosti pro nedostatek jmění. Je-li pozůstalost nepatrná a zcela zatížena dluhy, přenechá soud pozůstalost přímo věřitelům k úhradě dluhů, přičemž je třeba přesně určit jednotlivé pohledávky věřitelů.⁸⁴

Po přípravném řízení může proběhnout vlastní řízení o dědictví. Domnělí dědicové musejí být vyrozuměni, aby podali dědické přihlášky. Dědicové se vyrozumí písemně či ústně a v případě dědiců neznámých jsou vyzváni k podání přihlášky veřejnou vyhláškou. K podání přihlášky je domnělým dědicům stanovena přiměřená lhůta, jejíž zmeškání má za následek vyloučení (respektive nepřibrání) osoby z dědického řízení. Dědická přihláška se podává písemně, či ústně do protokolu. Musí obsahovat prohlášení o přijetí dědictví s výhradou soupisu nebo bezvýhradně, dědický důvod a vlastnoruční podpis. Jednou podanou přihlášku již nelze odvolat a také nelze následně změnit bezvýhradnou přihlášku v přihlášku s výhradou soupisu. Dojde-li soudu několik přihlášek vzájemně si odporujících, lze je odkázat na sporné řízení a k jeho zahájení určit lhůtu.⁸⁵ Po podání přihlášek a dostatečném prokázání dědického práva přihlášeného

⁸¹ Nelze tedy vzhledem k držbě dědictví uplatňovat dobrou víru a na základě této snad dědictví vydržet. Jistě je možno v dobré víře vydržet jednotlivé věci patřící do pozůstalosti, nikoli však dědictví jako celek. ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 488.

⁸² SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 91.

⁸³ ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 496 – 500; SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 90 – 93.

⁸⁴ ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 489; SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 98;

⁸⁵ ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 501 – 506; SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 94 – 95.

dědice, může být dědici soudem svěřena správa a užívání pozůstalosti. Proti takovému dědici, případně dědicům, pověřenému správou pak mohou směřovat nároky věřitelů pozůstalosti ještě před odevzdáním pozůstalosti.⁸⁶ Pozůstalosti lze mimo správce ustanovit i opatrovníka a zůstavitel může určit i vykonavatele závěti. Následně se obvykle sepíše pozůstalost. Soupis se provede, pokud se alespoň jeden z dědiců přihlásil s výhradou soupisu, žádá-li to věřitel k ochraně svých pohledávek, žádá-li to nepominutelný dědic nebo je-li soupis činěn z moci úřední soudem (má-li pozůstalost připadnout státu, obci či nadaci nebo má-li některý z dědiců poručníka nebo opatrovníka). Soupis má za účel podat přesný stav a rozsah pozůstalosti, především pak určit hodnotu aktiv, pasiv a čistého jmění. Soupis činí soudní vyslanci či notáři za přítomnosti svědků a potřebných znalců. Náklady soupisu se hradí z pozůstalosti. V případech, kdy soupis není prováděn, plní jeho roli místopřísežné prohlášení dědiců o pozůstalosti a její hodnotě, a toto prohlášení pak tvoří podklad při projednání pozůstalosti.⁸⁷

Před odevzdáním pozůstalosti dědicům lze na návrh dědiců svolat pozůstalostní věřitele za účelem zjištění stavu dluhů. Svolání se provádí veřejnou vyhláškou a věřitelé poté mají možnost přihlásit své pohledávky přihláškou. Konečnou fází řízení o dědictví je odevzdání pozůstalosti dědicům. Odevzdání je možné, pokud dědicové prokáží dědické právo, zaplacení veřejných poplatků a konečně pokud jsou splněny všechny povinnosti uložené posledním pořízením. Splnění povinností z posledního pořízení se prokazuje zvláštním výkazem o závěti a soud má povinnost starat se o splnění takových povinností. Po splnění všech povinností soud odevzdá dědicům pozůstalost odevzdací listinou. Před odevzdáním pozůstalosti nebo i po jejím odevzdání se provede rozdělení pozůstalosti mezi dědice. Toto lze provést za soudní ingerence nebo i bez ní. Při rozdělení pozůstalosti je třeba nejprve provést inventuru a ocenění pozůstalosti a vyčíslit aktiva, pasiva a čistou hodnotu pozůstalosti. Při rozdělení je vždy třeba respektovat vůli zůstavitele a soud tak nesmí schválit rozdělení, které by vůli zůstavitele či zákonům odporovalo.⁸⁸ Jakmile je pozůstalost jednou projednána a řízení dědické ukončeno, nelze ho znovu zahájit. V případě pozdějších sporů tak mají dědicové či domnělí dědicové možnost domáhat se svých práv jen cestou dědických nebo vlastnických žalob.⁸⁹

⁸⁶ Dle jiného názoru činí už samotné podání přihlášky z dědice zástupce pozůstalosti bez nutnosti ustanovení soudem. ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 543 – 544.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 506 – 508; SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 96.

⁸⁸ ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 511.

⁸⁹ SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 98 – 99.

3.3 Odpovědnost za dluhy

V souladu se zásadou universální sukcese nezanikají smrtí zůstavitele jeho závazky, ale všechna⁹⁰ aktiva spolu s pasivy přecházejí na dědice. Pozůstalost tedy téměř vždy tvoří i dluhy zůstavitelovy, ke kterým se navíc přidávají dluhy pozůstalosti. Za zůstavitelova pasiva je třeba považovat takové dluhy, které by měl zůstavitel plnit ze svého majetku, především tedy obligační závazky vzniklé za života zůstavitele. Naopak mezi dluhy zůstavitele přecházející na dědice nepatří již zmíněné závazky osobního charakteru. Dluhy pozůstalosti tvoří povinnosti, které teprve smrtí zůstavitele vznikly a postihují dědice. Mezi takové patří zejména pohřební náklady, odkazy, zákonný přednostní odkaz, povinný díl, povinnost zaopatření, náklady projednání pozůstalosti (zejména náklady na pořízení soupisu), náklady správy pozůstalosti a dědické poplatky.⁹¹ Jelikož občanský zákoník vychází z konstrukce ležící pozůstalosti, je tato pozůstalost sama, a nikoli dědicové, zavázána za dluhy obojího druhu až do okamžiku odevzdání pozůstalosti dědicům. Nelze říci, že pozůstalost je samostatným subjektem nadaným vůlí nebo snad právnickou osobou, nicméně pozůstalost je jistou subjektivitou nadána v tom smyslu, že ona sama je do doby odevzdání zavázána za dluhy a může být žalována a také sama může své pohledávky vymáhat a žalovat. Věřitelé tedy mohou už v průběhu dědického řízení uplatňovat své pohledávky vůči pozůstalosti, k tomu je však nutno pozůstalosti ustanovit správce nebo opatrovníka. Věřitelé pozůstalosti jsou potom všichni, kteří mají nárok vůči pozůstalosti, ať už ta působí v postavení pokračovatele zůstavitele nebo plní poslední vůli zůstavitele.⁹²

Odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele a pozůstalosti je v případě dědice s přihlášeného s výhradou soupisu omezena výší pozůstalosti a dědic odpovídá celým svým majetkem (*pro viribus hereditatis*). Odpovědnost dědice s přihláškou bezvýhradnou není omezena výší pozůstalosti a dědic odpovídá celým svým majetkem (*pro viribus hereditatis*). Uvedené je dále možno modifikovat pomocí svolání věřitelů, oddělení pozůstalosti nebo prohlášení konkursu na pozůstalost.

3.3.1 Dědicové přihlášení bez výhrady soupisu

Přihlásí-li se dědic přihláškou bez výhrady soupisu, znamená to, že v případě existence dluhů za ně odpovídá v plné výši a celým svým majetkem. Po odevzdání dědictví tak nastává splnutí majetku z pozůstalosti s majetkem dědicovým. Je-li více dědiců, kteří se přihlásí bez výhrady soupisu, odpovídají po odevzdání dědictví za závazky solidárně. Mezi sebou pak mají dědicové regresní nárok podle poměru svých dědických podílů. Splnutí majetku dědicova

⁹⁰ Mimo závazků ryze osobních, jako například poměry rodinné, osobní služebnosti, mandát, doživotní důchod nebo právo zpětné koupě. ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 9 – 10.

⁹¹ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 57 – 63.

⁹² SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 82 – 83.

s majetkem z pozůstalosti i se všemi negativními následky je pravidlem, které je dále modifikováno při podání přihlášky s výhradou soupisu.⁹³ Přihlášení bezvýhradné má sice za následek neomezenou odpovědnost za dluhy, avšak současně se nemusí provádět soupis, jehož náklady jinak nese pozůstalost. Náklady na soupis tak mohou být významnou položkou pasiv a detailně sepsaná pozůstalost ovlivňuje i výši daňové povinnosti.⁹⁴

3.3.2 Dědicové přihlášení s výhradou soupisu

Přihlásí-li se dědic s výhradou soupisu, má to značný vliv na jeho odpovědnost za dluhy zůstavitele a pozůstalosti po odevzdání pozůstalosti. V takovém případě zůstává jmění zůstavitele od jím přijatého dědictví do jisté míry odděleno. Nejedná se však o oddělení v pravém slova smyslu, protože majetek dozajista splývá a neexistuje v dědicově majetku nějaký oddělený prostor, kde by se nacházelo nabyté dědictví. Dědic totiž odpovídá za dluhy celým svým majetkem, ale jen do výše hodnoty nabytého dědictví. Každý z dědiců po odevzdání dědictví odpovídá jen v poměru svého dědického podílu, nikoli solidárně jako při přihlášce bez výhrady soupisu. Jak je uvedeno výše, při soupisu dochází k ocenění jmění a na základě tohoto ocenění potom dochází k určení výše, do které dědic odpovídá. Rozhodující je přitom hodnota pozůstalosti v době odevzdání pozůstalosti.⁹⁵ I takto přihlášený dědic však musí uspokojovat pohledávky věřitelů poměrně podle ustanovení zákona o konkursu. Pokud by dědic některé věřitele uspokojil více, je odpovědný za škodu vzniklou zkráceným věřitelům. Tomuto nebezpečí se dědic vyhne svoláním věřitelů.⁹⁶

Přihlásí-li se některý dědic s výhradou soupisu a jiný bez výhrady soupisu, vždy se soupis provede. Účinek soupisu se však po odevzdání dědictví vztahuje toliko na dědice s výhradou soupisu. Pro dědice přihlášené bez výhrady soupisu je učiněný soupis přínosný v tom, že je postaveno na jisto, jaký majetek jim je odevzdáván.⁹⁷

V případě vyčerpání dědictví dluhy má dědic s výhradou soupisu právo na poměrné snížení odkazů či dokonce k navrácení již odevzdaných odkazů nebo jejich hodnoty. Pokud je dědictví předluženo, musí dědic uspokojit věřitele a odkazovníky poměrně, jinak odpovídá celým

⁹³ *Ibidem*, s. 83 – 85.

⁹⁴ K tomu viz SVOBODA, Emil. Šlechtný zákonodárce. In *Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie. K šedesátým narozeninám prof. Dr. E. Svobody*. Praha: Melantrich, 1939, s. 268 – 272. (původně in *Život a věda*, 1938, s. 288 – 292.)

⁹⁵ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 524 – 525. Rozdílný názor má Svoboda, který za rozhodný okamžik pro určení hodnoty považuje den dědického nápadu. SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 86 – 87.

⁹⁶ SVOBODA Emil. Beneficium inventarii. In *Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie. K šedesátým narozeninám prof. Dr. E. Svobody*. Praha: Melantrich, 1939, s. 258 – 260. (původně in *České právo*, 1921 – 22, ročník 3., s. 101 – 106.)

⁹⁷ Svoboda při výkladu situace, kdy jeden dědic se přihlásí bezvýhradně a druhý s výhradou, poukazuje na poněkud zmatené znění § 807. Dochází však k výsledku, že pozitivní důsledky soupisu se po odevzdání vztahují jen na dědice s přihláškou s výhradou, nikoli na všechny dědice i s přihláškou bezvýhradnou. Ke stejnému dochází i Štajgr. Ten však ještě v této situaci zmiňuje možnost bezvýhradného dědice zaplatit dluhy již za řízení a zbavit se tak osobního závazku. Tento jeho závěr zdá se však být dost nejasný. SVOBODA: *Beneficium inventarii...*, s. 260 – 263; SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 86; ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 534.

svým jménem za zkrácení neuspokojených věřitelů. V takové situaci, kdy je dědictví předloženo, je nejvhodnější možností vyhlásit na dědictví konkurs.⁹⁸

Dědic, který se přihlásí bezvýhradně, nemůže svou přihlášku následně změnit na přihlášku s výhradou soupisu. Jelikož je však ustanovení v zákoně k ochraně práv třetích osob, může svou přihlášku s výhradou změnit na přihlášku bezvýhradnou.⁹⁹ Zůstavitel také nemůže platně přikázat dědici, zda má podat přihlášku s výhradou nebo bez výhrady soupisu. K takovému ustanovení v posledním pořízení nelze přihlížet. Stejně není možné zřeknout se výhrady soupisu v dědické smlouvě se zůstavitelem.

3.3.3 Svolání věřitelů

Svolání věřitelů¹⁰⁰ má za účel zjištění stavu pozůstalostních dluhů a možnost dědice popřít pravost či splatnost pohledávek. Věřitelé jsou svoláni na návrh zástupce pozůstalosti veřejnou soudní vyhláškou. K přihlášení dluhů je jim stanovena lhůta. Svolání věřitelů žádá typicky dědic, a to přihlášený s výhradou soupisu i bez ní. Možnost žádat svolání věřitelů je omezena do odevzdání pozůstalosti. Po vydání vyhlášky až do uplynutí lhůty k přihlášení pohledávek běží moratorium, kdy je možné neuspokojovat věřitele. Zatímco pro dědice přihlášené s výhradou soupisu má svolání účinky níže popsané, pro dědice přihlášené bezvýhradně nemá svolání věřitelů vliv na rozsah odpovědnost za dluhy. Pro všechny dědice je výsledek svolání věřitelů ukazatelem, zda je lépe podat na pozůstalost návrh na konkurs.¹⁰¹

Věřitele je ve vyhlášce nutno upozornit, že pohledávky přihlášené po uplynutí lhůty nemusejí být uspokojeny (na druhou stranu je třeba považovat pohledávky doručené před svoláním jako pohledávky přihlášené ve lhůtě). V případě, že přihlášené pohledávky převyšují výši dědictví, je vhodné podat návrh na zahájení konkursu, případně i bez podání návrhu rozdělit pozůstalost mezi přihlášené věřitele podle zásad konkursního řádu. Nepřihlášení věřitelé v tomto případě ztrácí nárok na poměrnou část pozůstalosti. V případě, že přihlášené pohledávky nedosahují výše pozůstalosti, uspokojí se přihlášení věřitelé v plné výši a nepřihlášení věřitelé mají následně nárok na poměrnou úhradu svých pohledávek do výše hodnoty dědictví. Nutno podotknout, že věřitelé, kteří mají svou pohledávku zajištěnou zástavním právem, o svá práva nepodáním přihlášky nepřijdou.¹⁰²

Svolání věřitelů má tedy význam především pro dědice přihlášeného s výhradou soupisu, který při úhradě dluhů může být méně opatrný. Pokud by totiž takový dědic věřitele nesvolal

⁹⁸ SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 87 – 88.

⁹⁹ ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 532.

¹⁰⁰ Věřitelé je zřejmě třeba rozumět všechny osoby, které mají pohledávky vůči zůstaviteli či pozůstalosti, tedy včetně odkazovníků nebo osob s právem na povinný díl. Rozdílný názor však má Svoboda, který odkazovníky a nepominutelné dědice v této věci za věřitele nepovažuje. SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 88.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 550 – 555.

a při úhradě dluhů by některým věřitelům vyplatil více, než kolik činí poměrná část dle zásad konkursního řízení, odpovídal by ostatním věřitelům za vzniklou škodu. Pro dědice přihlášeného bezvýhradně nemá svolání věřitelů valného významu, protože nijak neovlivňuje rozsah jeho odpovědnosti za dluhy, spíše jen plní informativní funkci a napomáhá určit, zda je lépe podat návrh na konkurs.¹⁰³

3.3.4 Odloučení pozůstalosti

Oproti oprávnění dědiců žádat svolání věřitelů stojí oprávnění věřitelů žádat odloučení pozůstalosti od dědicova jmění. Toho mohou žádat věřitelé, mezi které jistě patří i odkazovníci a osoby s právem povinného dílu, mají-li obavu o uspokojení svých nároků v případě, že pozůstalostní jmění splyne s předluženým jměním dědicovým. Věřitel musí o odloučení požádat před odevzdáním pozůstalosti a musí prokázat existenci svého nároku a zároveň obavu z ohrožení uspokojení jeho nároku. Nelze také žádat odloučení pozůstalosti, pokud je nárok věřitele jinak spolehlivě zajištěn. Při povolení odloučení pozůstalosti se vždy zřídí soupis pozůstalosti a ta se soudně uschová a dědici se neodevzdá, dokud není nárok věřitele uspokojen. Každý věřitel podává návrh s účinky jen sám pro sebe. Pohledávka věřitele je poté uspokojena výhradně z pozůstalosti a i když ta nestačí, nemůže věřitel žádat, aby dědic uspokojil jeho pohledávku ze svého jmění, i pokud se dědic přihlásil bezvýhradně. Pozůstalost může být dědici odevzdána až po uspokojení nároků věřitele, případně po zajištění jeho nároku.¹⁰⁴ Jakkoli tedy slouží odloučení pozůstalosti k ochraně zájmů věřitele, má do jisté míry příznivé účinky i pro dědice, kterému i v případě bezvýhradné přihlášky zaniká odpovědnost za dluhy vlastním majetkem, ale jen vůči věřiteli, který odloučení navrhl.

3.3.5 Odúmrť

Nenabude-li pozůstalosti žádný dědic proto, že žádného není nebo proto, že jsou dědicové nehodni či odmítli, může nastat případ odúmrti. Jsou-li tu ale odkazovníci, nabídne se nejprve pozůstalost jim. Pokud není odkazovníků ani dědiců, nabude dědictví stát z titulu odúmrti. Odúmrť může také být jen částečná, kdy pro část pozůstalosti není žádného dědice. Stát není v případě odúmrti dědicem,¹⁰⁵ má však postavení obdobné, ale zásadně má postavení dědice s výhradou soupisu. Soupis se v případě odúmrti zřizuje vždy z moci úřední a stát také může navrhnout svolání věřitelů. Stát totiž má povinnost vyplnit odkazy a odpovídá za dluhy zůstavitele. Není však uspokojivě řešeno, zda stát, má-li obdobné postavení jako dědic s výhradou soupisu, odpovídá za dluhy celým svým majetkem nebo jen majetkem z pozůstalosti.

¹⁰³ ŠTAJGR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 550 – 555.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 545 – 547. SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 89.

¹⁰⁵ I stát však může být dědicem, pokud mu zůstavitel něčeho odkáže v závěti.

Vzhledem k tomu, že je dovozováno právo státu odmítnout dědictví, zdá se být vhodnější odpovědnost celým majetkem. Pokud totiž stát nemá zájem přijímat pozůstalost, tak ji odmítne. Není dále řešeno ani to, co se děje s pozůstalostí bez dědiců, kterou i stát odmítl. Snad by bylo možno přenechat ji věřitelům, pokud nějakí jsou.¹⁰⁶ Odúmrťí se realizuje princip přechodu majetku na společnost, který doplňuje princip přechodu na jednotlivce.

¹⁰⁶ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 387 – 389.

4 Návrh občanského zákoníku 1937

4.1 Historické souvislosti

Se vznikem republiky Československé v roce 1918 je formálně vytvořen nový právní řád, který je však materiálně tvořen na daném území dříve platnými zákony či právem obyčejovým.¹⁰⁷ Právní řád mladé republiky je tak rozpolcen a od počátku se proto uvažuje o vytvoření nového právního řádu, který by právo platné v Čechách a na Slovensku unifikoval a nově kodifikoval.¹⁰⁸ Pro účely sjednocení československého práva je zřízeno ministerstvo pro sjednocení zákonův a organizaci správy,¹⁰⁹ které na rekodifikaci občanského práva spolupracuje s ministerstvem spravedlnosti.¹¹⁰ Nejprve je ministerstvem spravedlnosti navrženo pořízení oficiálního překladu ABGB do českého jazyka s doplněním novel a pozdějších zákonů a vydání takového překladu s platností pro celé Československo.¹¹¹ S takovým řešením ovšem nesouhlasí oslovení profesori Krčmář a Svoboda, kteří navrhují provedení pronikavějších změn navržených k tomu zřízenou komisí.¹¹² Komise, složená ze zástupců právní teorie i praxe, po projednání zaujímá názor, že „nemá být tvořen od základu nový občanský zákoník, nýbrž že za podklad jednání sluší vzít občanský zákoník z r. 1811,“ z jehož textu mají být „ustanovení zastaralá a nepraktická vypuštěna,“ ostatní nevyhovující opatření mají být doplněna a opravena v souladu s nově přijatými zákony. Přitom „nemá jít než o opatrnou revisi zákona dosavadního.“¹¹³ Zároveň se však má přihlížet k právu platnému na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.¹¹⁴ K revizi občanského zákoníku je zřízeno pět subkomitétů, které mají na starosti vybrané části zákoníku.¹¹⁵ Tyto komise začínají připravovat návrh v roce 1920 a již v roce 1923 jsou všechny části připraveny a dány k vyjádření odborné veřejnosti a zvláštní komisi právníků ze Slovenska. Po těchto vyjádřeních je

¹⁰⁷ K tomu viz předchozí kapitolu.

¹⁰⁸ KUKLÍK, Jan. Všeobecný občanský zákoník v československém právu 1918 – 1950. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *200 let ABGB – od kodifikace ke rekodifikaci českého občanského práva*. Praha: Leges, 2011, s. 99.

¹⁰⁹ Ministerstvo je zřízeno zákonem č. 431/1919 Sb. z. a n., který je proveden vládním nařízením č. 501/1921 Sb. z. a n.

¹¹⁰ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář I...*, s. 28.

¹¹¹ Tomuto návrhu se říká Hartmannova osnova, dle přednosta odboru ministerstva spravedlnosti, který s návrhem přišel. KUKLÍK: *Všeobecný občanský zákoník...*, s. 99 – 100.

¹¹² SVOBODA, Emil. *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vydání. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1924, s. 5.

¹¹³ Toto je odůvodněno nevhodnou dobou pro budování nového práva a zároveň nespornou kvalitou ABGB jakož i bohatou literaturu a judikaturu vztahující se k dosavadnímu zákonu. *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl II. Důvodová zpráva*. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931, s. 4.

¹¹⁴ *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský...*, s. 4.

K požadavku přihlídnutí ke slovenskému právu však Knapp uvádí, že tento není brán vážně. Stejně tak hodnotí účast slovenských právníků při rekodifikaci, která je podle něj nepatrná až žádná. KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek I. 2. vydání*. Praha: Orbis, 1974, s. 54 – 55.

¹¹⁵ Jejich referenty jsou profesori Bruno Kafka (rodinné právo a svatěbní smlouvy), Jan Krčmář (úvodní ustanovení a všeobecná část obligacíního práva), Miloslav Steiber (věcná práva), Emil Svoboda (dědické právo) a Egon Weiss (obligacíní právo). HORÁK in MELZER, TÉGL a kol.: *Občanský zákoník...*, s. XL.

ustavena superrevisní komise,¹¹⁶ která má za úkol vytvořit z jednotlivých částí jednotlý celek. Superrevisní komise jedná mezi lety 1926 až 1931, kdy je návrh vytištěn i s důvodovou zprávou a představen jako „Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský.“ Poté v letech 1934 až 1935 probíhá meziministerské připomínkové řízení, jehož připomínky jsou do návrhu opět zapracovány superrevisní komisí v letech 1935 až 1936. Vládní návrh zákona je poté schválen na konci roku 1936 s doplněním na začátku roku 1937. Návrh je do roku 1938 projednáván ústavněprávními výbory obou komor Národního shromáždění, ale s ohledem na následnou mezinárodní situaci již nemůže dojít k jeho přijetí zákonodárným sborem.^{117 118}

4.2 Universální sukcese

Dědické právo je v návrhu občanského zákoníku obsaženo v § 377 až § 689. Vedle principu universální sukcese je dědické právo ovládáno principy zachování hodnot, přechodu na jednotlivce, autonomie vůle zůstavitele, rovnosti, volnosti dědice přijmout dědictví a ingerence veřejné moci s principem adičním.

Úprava dědického práva je velice podobná úpravě předchozí. Ustanovení jsou především zrevidována, aby lépe odpovídala změnám provedeným nově přijatými zákony a aby reagovala na poznatky teorie i praxe. Některá nejasně vykládaná ustanovení jsou tak pozměněna a zjednodušena, jiná jsou úplně vynechána. Pozměněna je i systematika úpravy.

Charakter universální sukcese zůstává stále jen majetkový a projevuje se přechodem všech majetkových práv a povinností, jejichž povaha to připouští, na dědice. Zachován zůstává i adiční princip s ležící pozůstalostí a nutností podat dědickou přihlášku. Téměř nezměněny zůstávají i obligační práva omezující universální sukcesí, kterými jsou především práva na povinný díl, na zaopatření, odkazy a zákonný odkaz přednostní.

Zachována zůstává i široká autonomie vůle, kterou může zůstavitel ovlivnit universální sukcesí. Autonomie vůle může být omezena povinností zůstavitele pamatovat při rozdělení majetku pro případ smrti na určité osoby na něm závislé. Takovými osobami jsou zůstavitelovi nejbližší příbuzní, kteří mají nárok na povinný díl, zaopatření nebo zákonný odkaz přednostní. Pokud na ně zůstavitel v určité výši nepamatuje v pořízení pro případ smrti, vzniká těmto osobám obligační titul vůči pozůstalosti nebo dědicům na vydání majetkové hodnoty v penězích.

¹¹⁶ Členy superrevisní komise jsou referenti jednotlivých subkomitétů, zástupci ministerstev a členové Slovenské komise. HORÁK in MELZER, TĚGL a kol.: *Občanský zákoník...*, s. XL.

¹¹⁷ *Ibidem*, s. XL – XLI; HORÁK, Ondřej. Rekodifikační pokus v první Československé republice. In FRÝDEK, Miroslav, TAUCHEN, Jaromír (eds). *Soukromé právo v proměnách věků. Sborník příspěvků z Letní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 162 – 165.

¹¹⁸ Jiný názor na rekodifikační pokus má Knapp, který nejprve kritizuje snahu o pouhou revizi, nikoli vypracování nového zákona. Dále pokračuje: „Návrh takto revidovaného o. o. z. byl hotov poměrně brzy, roku 1923. Pak se asi doba nezdála vhodnou ani pro tuto „minirevizi“, poněvadž až do konce předmnichovské republiky se už nestalo nic, návrh zůstal návrhem, poněvadž se na něj ukládal prach a starý o. o. z., jak se říká, platil vesele dál, aniž zájmy vládnoucí buržoazie vyžadovaly jeho změny.“ KNAPP: *Dvě cesty československého práva...*, s. 280 – 281.

Požadavky na způsobilého dědice a možnosti vyloučení dědice, které ovlivňují universální sukcesi, jsou také zachovány. Případy dědické nezpůsobilosti jsou stanoveny zákonem, a to z důvodu nežádoucího chování dědice. Dále může být dědic vyřazen z dědění z důvodu vydědění zůstavitelem ze zákonných důvodů. Nabytí pozůstalosti může dědic ovlivnit i sám v souladu s principem volnosti přijmout dědictví. Dědic se může dědictví předem zřici smlouvou se zůstavitelem, nebo ho odmítnout či se o něj nepřihlásit po dědickém nápadu.

4.3 Odpovědnost za dluhy

V úpravě odpovědnosti za dluhy zůstává zachována dosavadní úprava,¹¹⁹ která je dále doplněna o materiální ustanovení dosud obsažená v procesních předpisech.¹²⁰ Změněna je na některých místech terminologie.

Nezměněna je možnost dědice přihlásit se s výhradou soupisu nebo bez ní. Při bezvýhradné přihlášce odpovídá dědic, po přikázání pozůstalosti, za dluhy v celé výši celým svým majetkem. Je-li několik dědiců bezvýhradně přihlášených, odpovídají společně a nerozdílně, přičemž mezi sebou mají dědicové regresní nárok dle výše podílů. Při přihlášení s výhradou soupisu je proveden soupis pozůstalosti za účelem odhadnutí majetku ke dni smrti zůstavitele. Dědic přihlášený s výhradou soupisu po přikázání pozůstalosti odpovídá za dluhy jen do výše hodnoty pozůstalosti v době přikázání. Je-li více dědiců s výhradou soupisu, může po každém z nich žádat věřitel jen část odpovídající jeho podílu na pozůstalosti.

Odloučení pozůstalosti na žádost věřitele je do návrhu také převzato. Věřitel tak může žádat oddělení pozůstalosti od jmění dědicova, je-li zde obava z předlužení dědice. Nelze však oddělení žádat, bezdůvodně. Povolí-li soud oddělení pozůstalosti, uspokojí se věřitel, který odloučení žádá, toliko z pozůstalosti bez možnosti žádat uspokojení dluhu z majetku dědice, i kdyby se tento přihlásil bezvýhradně.

Svolání věřitelů je do návrhu převzato pod názvem vyhledání pozůstalostních dluhů. Ustanovení jsou převzata bez výraznějších změn. Snad jen je výslovně stanoveno, že vyhledání dluhů může žádat toliko dědic přihlášený s výhradou soupisu a opatrovník pozůstalosti. Pokud nebude žádáno vyhledání dluhů nebo uspokojí-li dědic některé z věřitelů bez ohledu na ostatní věřitele, odpovídá dědic celým svým jměním podle zásad konkursního řízení.

Pozůstalost před přikázáním může být spravována přihlášeným dědicem na jeho žádost nebo i více dědici zároveň, pokud si jejich přihlášky neodporují. Dále může být správa pozůstalosti svěřena opatrovníkovi, pokud ji nevykonávají dědicové. Opatrovníkem je zpravidla

¹¹⁹ Při projednávání nové právní úpravy jsou činěny návrhy pro omezení odpovědnosti do výše dědictví (Vážný) a zaznívají i hlasy obhajující stávající úpravu (Svoboda). K tomu viz poslední kapitolu.

¹²⁰ „...z patentu o nesporném řízení budou do textu zákona občanského přijata zrevidovaná ustanovení rázu materiálně právního.“ *Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku 1937. K blavě 24 (§§ 613 až 689).*

ustanoven vykonavatel poslední vůle zůstavitele, je-li určen. Před přikázáním pak věřitelé mohou uplatňovat svá práva toliko vůči pozůstalosti zastupované dědicem nebo opatrovníkem.

Při přikázání pozůstalosti bude zpravidla provedeno její rozdělení, které mohou provést dědicové sami nebo i soud. V žádném případě však nedojde ke zkrácení věřitelů tím, že by například určité dluhy byly přirknuty jednomu dědici a aktiva jinému dědici.

5 Občanský zákoník 1950

5.1 Historické souvislosti

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ze dne 25. října 1950 je v částce 60 Sbírek zákonů republiky Československé vyhlášen dne 23. listopadu 1950. Účinnosti potom zákon nabývá dne 1. ledna 1951. Zákon je užíván v nezměněné podobě až do roku 1964, kdy dochází k přijetí nového občanského zákoníku. Přijetím občanského zákoníku 1964 není zákoník 1950 zcela zrušen, ale některá jeho ustanovení se dále užívají.¹²¹ Zcela derogován je zákoník 1950 až roku 1992.¹²²

To, že za dobu svého užívání není občanský zákoník novelizován, ještě neznamená jeho kvalitní zpracování.¹²³ Naopak, pouze rámcová úprava obsažená v občanském zákoníku způsobuje nutnost přijetí řady speciálních právních norem.¹²⁴ Zákoník je přijat v rámci tzv. právníké dvouletky po převzetí moci v Československu Komunistickou stranou, navazuje na Ústavu 1948¹²⁵ a významně čerpá ze vzorového sovětského zákonodárství.¹²⁶ Nové kodifikace vzniklé během tzv. právníké dvouletky v letech 1949 a 1950 znamenají diskontinuitní zásah do právního systému a jeho přetvoření k obrazu práva sovětského. Mimo jiné dochází k upuštění od koncepce veřejného a soukromého práva, když veřejné právo údajně slouží jen k upevnění moci buržoasie.¹²⁷

Občanský zákoník není koncipován jako universální kodex soukromého práva,¹²⁸ ale jedná se toliko o úpravu majetkově právních vztahů občanů.¹²⁹ Přesto občanský zákoník přejímá

¹²¹ § 509 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, zrušuje celý občanský zákoník 1950 vyjma § 12 odst. 2, § 22 a § 352.

¹²² Poslední účinné ustanovení občanského zákoníku 1950, § 352, je zrušeno § 772 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

¹²³ Negativně se k zákoníku staví Schelleová a Schelle a také Eliáš. Rozdílný názor má Horák, podle kterého je zákoník s ohledem na ideologické limity *poměrně zdařilé legislativní dílo*. Podobně pozitivně se k zákoníku staví i Knapp. SCHELLEOVÁ, SCHELLE: *Civilní kodexy...*, s. 31.; ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 14 – 15; HORÁK in MELZER, TÉGL a kol.: *Občanský zákoník...*, s. XLV; KNAPP, Viktor. *Přeměny času*. Praha: Prospektum, 1998, s. 122.

¹²⁴ Např. úprava hospodaření s byty, směnečné a šekové právo či autorské právo. SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír: *Občanské zákoníky: Kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 23.

¹²⁵ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, ze dne 9. května 1948.

¹²⁶ „Náš nový občanský zákoník byl vypracován za nejširšího použití zkušeností Sovětského svazu. Vzorem nám byl první socialistický občanský zákoník na světě, Občanský kodex RSFSR z 3. října 1922, který vytvořil první soustavu občanského práva nespočívající již na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a který dává občanskému právu zcela nový obsah a poskytuje mu možnost nového rozmachu na skutečně vědeckém podkladě marxismu-leninismu.“ KIZLINKOVÁ, Věra. *Občanský zákoník. Stručný výklad zákona ze dne 25. X. 1950 č. 141 Sb.* Praha: Orbis, 1952, s. 121. Při zpracování nového občanského zákoníku je však do jisté míry použit i vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937. KUKLÍK: *Všeobecný občanský zákoník...*, s. 111; DOLEŽAL: *K unifikacním snahám...*, s. 883.

¹²⁷ *Občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1950, s. 28 – 29.

¹²⁸ Ze zákoníku se po vzoru Sovětského svazu vyděluje právo rodinné i pracovní. Pracovní právo mimo jiné proto, že „nelze převzít buržoasní koncepci, nazírající na pracovní sílu jako na zboží.“ *Ibidem*, s. 54. Naopak je zrušeno a částečně zahrnuto do občanského zákoníku právo obchodní, „které bylo právem privilegovaných vrstev kapitalistického státu a které nemá proto jako takové vůbec místa v naší společnosti.“ *Ibidem*.

značnou část institutů z předchozí právní úpravy, i když je jejich obsah vykládán v zájmu nového režimu.¹³⁰ Některé klasické instituty soukromého práva však občanský zákoník zcela ruší, jako například zásadu *superficies solo cedit*, intabulační zásadu při nabývání nemovitostí či pojetí práv jako věcí nehmotných. Dochází k upřednostňování zájmů společnosti před zájmem jednotlivce. Přínosem zákoníku je odstranění dualismu právních úprav na území Československa jako pozůstatku recepce rakousko-uherského práva z roku 1918.

5.1.1 Pojetí vlastnictví

Ústředním pojmem zákoníku je pojem vlastnictví, kdy zákoník v souladu s Ústavou z roku 1948 rozlišuje vlastnictví socialistické (státní či družstevní), osobní a soukromé.¹³¹ Zvýrazněna je především funkce a důležitost vlastnictví socialistického, oproti předchozí právní úpravě, která zdůrazňuje vlastnictví soukromé.¹³² Socialistické vlastnictví je deklarováno za nedotknutelný zdroj bohatství a síly republiky a blahobytu pracujícího lidu a je mu poskytována zvýšená ochrana.¹³³ Obecně přípustným druhem vlastnictví je vedle socialistického i osobní vlastnictví. Osobním vlastnictvím jsou zejména předměty domácí a osobní spotřeby, rodinné domky a úspory nabyté prací. Osobní vlastnictví je tedy především takové vlastnictví, které je nabyto na základě práce vlastníka. Prozatím, než společnost dospěje k socialismu, je přípustné, aby osobním vlastnictvím byly i věci získané jinak než prací. Společným rysem osobního a socialistického vlastnictví, jakožto údajně pokrokových forem vlastnictví vlastních socialistickému státu, je, že ze své podstaty nemohou být podkladem pro vykořisťování člověka člověkem. Konečně zákoník uznává i soukromé vlastnictví, kterým je vlastnictví výrobních prostředků, které slouží k malému nebo střednímu podnikání. Takový soukromý majetek nesmí být prostředkem k vykořisťování. Soukromé vlastnictví je koncipováno jako přechodný jev, nacházející se především v oblasti zemědělské výroby, který má být brzy překonán.¹³⁴ Zákoník dále v souladu s Ústavou 1948 obsahuje zvláštní úpravu vlastnictví k půdě, u které se uplatní zásada, že „půda patří těm, kdož na ní pracují.“¹³⁵

5.2 Universální sukcese

Občanský zákoník upravuje dědické právo v části páté, § 509 až § 561. Dědické právo je ovládáno principy zachování hodnot, přechodu na jednotlivce, rovnosti, universální sukcese,

¹²⁹ KIZLINKOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 11.

¹³⁰ ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 15.

¹³¹ Ústava z roku 1948 se v § 149 odstavci 2 dále zmiňuje o komunálním vlastnictví.

¹³² Soukromé vlastnictví však podle tehdejších tendencí umožňuje obohacování mizivé menšiny společnosti a vykořisťování většiny, což je novou úpravou změněno. *Občanský zákoník...*, s. 11.

¹³³ *Ibidem*, s. 54 a § 9 odst. 3 Ústavy 1948.

¹³⁴ *Občanský zákoník...*, s. 47 – 49.

¹³⁵ Čl. XII odstavec 1 Ústavy 1948, § 110 občanského zákoníku.

autonomie vůle zůstavitele, ingerence veřejné moci s principem nabytí *ipso iure* a volnosti dědice přijmout dědictví.

Občanský zákoník údajně opouští pojetí dědického práva jako práva věcného sloužícího k vykořisťování a nahrazuje ho koncepcí dědického práva, které upevňuje rodinné vztahy. Dědické právo se tak řadí spíše k právu rodinnému, než právu věcnému.¹³⁶ Dle Ústavy 1948 i občanského zákoníku je možné dědit majetek ve vlastnictví osobním a soukromém. Majetek ve vlastnictví socialistickém je z dědění vyloučen. Ústavou 1948 je v článku 158 výslovně zaručeno pouze dědění majetku ve vlastnictví osobním, dědění majetku soukromého je potom odvozeno z § 106 občanského zákoníku.¹³⁷ Dědit lze jen práva a povinnosti k dědění způsobilá, tedy taková, která smrtí zůstavitele nezanikají.

Princip universální sukcese se ve vztazích *mortis causa* uplatní výlučně při dědění. Sukcese má jen majetkový charakter a projevuje se přechodem všech majetkových práv a povinností, jejichž povaha to připouští, na dědice. V případě existence více dědiců na ně také přechází všechna majetková práva a povinnosti, která se rozdělí podle kvót nebo i podle jednotlivých věcí mezi jednotlivé dědice. Oproti předchozí právní úpravě se dědictví nabývá *ipso iure* již smrtí zůstavitele a občanský zákoník tak opouští princip adiční s institutem ležící pozůstalosti,¹³⁸ stále však musí být pozůstalost projednána soudem. Pozůstalostí se rozumí souhrn práv a závazků zemřelého, pokud se tyto nezakládají na poměrech ryze osobních. Pozůstalost mohou tvořit aktiva nebo i jen pasiva. Zejména se jedná o věci movité a nemovité, pohledávky a závazky z občanskoprávních vztahů. Nikdy nejsou předmětem dědění práva či závazky, jejichž plnění je vázáno výhradně na osobu zůstavitele nebo rodinné a osobní poměry.

Institut universální sukcese je i v zákoníku z roku 1950 ovlivněn principem autonomie vůle, který dává zůstaviteli možnost pořídit o svém majetku pro případ smrti. Autonomie vůle je ale oproti předchozí právní úpravě značně zúžena, když je upřednostňován zákonný důvod sukcese.¹³⁹ Zůstavitel může zanechat závěť, ve které může povolat dědice nebo odkazovníka. Odkazovník není dědicem a získává věcněprávní nárok na určitou majetkovou hodnotu z pozůstalosti, čímž dochází k omezení universální sukcese.¹⁴⁰ Autonomie vůle je omezena i povinností zůstavitele pamatovat při rozdělení majetku pro případ smrti na určité osoby

¹³⁶ KIZLINKOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 107.

¹³⁷ „Soukromé vlastnictví se spravuje ustanoveními danými pro právo vlastnické, pokud z nich neplyne, že platí jen o vlastnictví socialistickém nebo osobním.“

¹³⁸ Institut je občanským zákoníkem vynechán, protože se jedná o „umělý institut, i v právní theorii v podrobnostech ne zcela vyjasněný, je však cizí nazírání lidu, který spatřuje přechod zanechaného jmění na dědice již v okamžiku zůstavitelova úmrtí.“ *Občanský zákoník...*, s. 295.

¹³⁹ *Ibidem*, s. 53 – 54.

¹⁴⁰ SALÁK: *Odkaz...*, s. 1627 – 1629.

na něm závislé. Takovými osobami jsou zůstavitelovi nejbližší příbuzní s nárokem na povinný díl, který jim musí být zanechán v podobě podílu na pozůstalosti.

Universální sukcesi ovlivňuje i požadavek na osobu dědice. Dědic nemůže nabýt pozůstalost, pokud je k tomu nezpůsobilý. Případy dědické nezpůsobilosti jsou stanoveny zákonem, a to z důvodu nežádoucího chování dědice. Dále může být dědic vyřazen z dědění z důvodu vydědění zůstavitelem ze zákonných důvodů. Nabytí pozůstalosti může dědic ovlivnit i sám v souladu s principem volnosti přijmout dědictví. Dědic se může dědictví předem zříci smlouvou se zůstavitelem nebo ho odmítnout po smrti zůstavitele.

5.2.1 Projednání pozůstalosti

Úprava projednání pozůstalosti je obsažena v § 310 až § 342 zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád).

Dědictví musí být vždy projednáno soudem.¹⁴¹ Soud, dozví-li se o úmrtí osoby, zjistí pravděpodobné dědice, pozůstalost, závěť a další potřebné údaje. Nejistí-li se žádný majetek, řízení se zastaví. Zjistí-li se majetek jen nepatrný, přikáže se k úhradě nákladů pohřbu a přednostních nároků. Pokud je zjištěn dostatečný majetek, přistoupí soud k projednání dědictví. Nejprve jsou vyrozuměni dědicové a poučeni o možnosti odmítnutí dědictví. Dále se vždy sepíše přesný a úplný seznam všeho jmění, které měl zůstavitel v době smrti a sepsané položky ocení. Vypočítá se také výše dluhů a čistá cena dědictví. Pokud je to nutné, soud může majetek zajistit uložením do u soudu či schovatele, zapečetěním v bytě nebo například zákazem výplaty z účtu. Soud potvrdí nabytí dědictví dědici, u kterého byly splněny všechny výše uvedené podmínky dědění a jehož dědické právo je tak prokázáno. Je-li dědiců více, rozdělí mezi ně soud dědictví dle závěti či zákonných podílů. Je-li mezi dědici spor o dědictví, lze k jeho vyřešení podat žalobu. Soud projednávající dědictví pak vyčká vyřešení daného sporu. Více dědiců se o rozdělení dědictví může dohodnout i mimosoudně. Soud dohodu dědiců o vypořádání dědictví schválí a potvrdí podle ní nabytí dědictví, pokud dohoda neodporuje zákonu nebo obecnému zájmu. V průběhu projednávání dědictví lze navrhnout svolání věřitelů. Je-li dědictví předloženo, lze navrhnout exekuční likvidaci dědictví.

5.3 Odpovědnost za dluhy

Dědictví přechází na dědice již smrtí zůstavitele,¹⁴² vždy však musí dojít k potvrzení dědictví soudem. Dědic poté odpovídá za dluhy zůstavitele a za náklady pohřbu, avšak jen do

¹⁴¹ Od roku 1955 potom projednání dědictví náleží do pravomoci státních notářství. MUZIKÁŘ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1329 – 1330.

¹⁴² „Tato koncepce je lidovému citění bližší než dosavadní stav v českých krajích, kde dědic nabývá dědictví teprve soudním odevzdáním.“ *Občanský zákoník...*, s. 54.

výše ceny nabytého dědictví (*pro viribus hereditatis*).¹⁴³ Je-li dědiců více, každý odpovídá za všechny dluhy v poměru svého dědického podílu, nejde o solidární závazek. Je tedy stanoven přechod jak práv, tak závazků, avšak v podobě jakési quasi – universální sukcese. Dochází k ochraně dědiců před dluhy, tím je ale významně omezena vymahatelnost pohledávek věřitelů. Toto je zdůvodňováno tvrzením, že dědění nemá být pro dědice majetkovým rizikem.¹⁴⁴ Jakkoli je odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele jen do výše ceny dědictví pro ně výhodná, faktem je, že dědictví v okamžiku přechodu na dědice splývá s jeho majetkem a dědic tak za dluhy odpovídá celým svým majetkem a nejen majetkem z dědictví. Svou odpovědnost může dědic vyloučit příkázáním pozůstalosti věřitelům nebo exekuční likvidací dědictví. Pomoci v úhradě dluhů může dědici svolání věřitelů.

Mezi dluhy zůstavitele, které přecházejí na dědice, patří především dluhy z obligačních vztahů, pokud nejsou vázány výlučně na osobu zůstavitele. Mezi dluhy pozůstalosti, které vznikají až po smrti zůstavitele, patří především přiměřené náklady pohřbu. Náklady pohřbu by měly odpovídat společenskému postavení zůstavitele, hodnotě dědictví a místním zvyklostem. Nelze tedy hovořit o nějaké konkrétní částce použitelné na všechny případy. Dědic má povinnost uspokojovat dluhy poměrně podle ustanovení občanského soudního řádu a nejdříve musí uspokojit přednostní pohledávky. Mezi přednostní pohledávky patří právě přiměřené náklady pohřbu, které mají povahu pohledávky za podstatou.

5.3.1 Svolání věřitelů

Na návrh dědiců svolá soud veřejnou vyhláškou věřitele, aby oznámili své pohledávky. Pokud věřitelé své pohledávky v soudem určené lhůtě neoznámí, neodpovídá dědic za dluhy takovým věřitelům, pokud je cena jím nabytého dědictví vyčerpána nároky ostatních věřitelů.

5.3.2 Příkázání pozůstalosti věřitelům a exekuční likvidace dědictví

Je-li pozůstalost jen nepatrná, lze ji se souhlasem věřitelů i dědiců přikázat věřitelům k poměrné úhradě dluhů. V případě předlužení dědictví lze před potvrzením nabytí dědictví navrhnout exekuční likvidaci dědictví soudem, nejsou-li podmínky pro příkázání pozůstalosti věřitelům. V takovém případě proběhne prodej majetku a vyplacení do likvidace přihlášených věřitelů. Odpovědnost dědiců skončením likvidace zcela zaniká, ledaže se objeví nový majetek.

5.2.3 Odúmrť

Pokud nedědí žádný dědic nebo pokud dědicové dědí jen část pozůstalosti a k jejímu zbytku není zákonný dědic ani dědic ze závěti, nabývá pozůstalost nebo její část stát ve formě

¹⁴³ Hodnota dědictví se zjišťuje obligatorním soupisem, který se koná především podle údajů poskytnutých dědici. Ti tak mohou výrazně ovlivnit hodnotu dědictví, pokud určité věci do soupisu neuvedou.

¹⁴⁴ „Dědické právo, které má utvrzovat rodinné svazky a hospodářskou základnu rodiny, nemůže být pro dědice majetkovým rizikem.“ *Občanský zákoník...*, s. 297 – 298.

odúmrti.¹⁴⁵ Stát tedy v tomto případě není dědicem a nemůže tak například přijetí pozůstalosti odmítnout. Zákon však stanoví, že stát v případě odúmrti odpovídá za dluhy stejně jako dědic. Občanský zákoník ani občanský soudní řád přitom nestanoví, zda v případě odúmrti stát odpovídá celým svým majetkem či nikoli. Vzhledem k absenci zákonné úpravy je zřejmě třeba se domnívat, že ano. Stát má možnost souhlasit s přikázáním pozůstalosti věřitelům nebo navrhnout likvidaci dědictví, čímž se odpovědnosti celým svým majetkem účinně vyhne.

Pokud dědictví nabude stát z titulu závěti, má postavení jako každý jiný dědic. Může tedy dědictví i odmítnout a nejspíše může s ostatními dědici uzavřít mimosoudní dohodu o rozdělení dědictví. Pokud by stát přijal dědictví ze závěti, které by bylo zatíženo dluhy, pravděpodobně by za dluhy odpovídal jako každý jiný dědic, tedy celým svým majetkem do výše nabytého dědictví.

¹⁴⁵ „Není-li tedy žádných dědiců, vrátí se majetek společnosti representované státem, neboť ho bylo také v rámci celku nabyto.“ KIZLINKOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 115.

6 Občanský zákoník 1964

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ze dne 25. února 1964 je v částce 19 Sbírký zákonů Československé socialistické republiky vyhlášen dne 5. března 1964. Účinnosti potom zákon nabývá dne 1. dubna 1964. Zákon je za dobu své existence pozměněn desítkami novelizací, které reagují na změnu politického uspořádání i na požadavky vycházející z právní praxe. Zákon je derogován občanským zákoníkem z roku 2012, a to ke dni 1. lednu 2014. Znění celého zákona v době jeho přijetí se zásadně liší od jeho podoby v době vzniku.

6.1 Občanský zákoník v letech 1964 až 1991

Občanský zákoník je přijat v rámci přeměny dosavadního práva v právo socialistické. Tato přeměna je započata již po roce 1948 a v soukromém právu se tehdy projevuje přijetím občanského zákoníku z roku 1950. Snaha o dosažení socialismu v Československu je údajně završena roku 1960, kdy je při té příležitosti přijata nová Ústava,¹⁴⁶ která dosažení socialismu proklamuje a vyhláší cestu ke komunismu.¹⁴⁷ Ústava hrdě prohlašuje vedoucí úlohu Komunistické strany a pracujícího lidu, zavádí dělení vlastnictví na státní, družstevní a osobní¹⁴⁸ a v návaznosti na dosažení socialismu dále mění název státu. Ústava není textem příliš kvalitním a změny oproti ústavě předchozí jsou spíše negativní.¹⁴⁹ Na Ústavu pak navazuje občanský zákoník z roku 1964, který znamená dovršení procesu socializace¹⁵⁰ a který se snaží předstihnout i dřívější vzorové sovětské zákonodárství.¹⁵¹

Občanský zákoník je přijat s myšlenkou nahrazení občanského zákoníku z roku 1950, který je podle názoru zákonodárce již zastaralý a neodpovídá vyvíjejícím se vztahům v socialistickém státě.¹⁵² Občanský zákoník z roku 1950 alespoň formálně zachovává původní instituty občanského práva, ačkoli se do nich snaží napasovat zájmy nově nastoleného režimu.

¹⁴⁶ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, ze dne 11. července 1960.

¹⁴⁷ „Socialismus v naší vlasti zvítězil“ Tato proklamace v nejvyšším předpise státu však neodpovídá realitě a je jen přáním zákonodárce. ŠVESTKA, Jirí, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1.* 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 62.

¹⁴⁸ Pouze za „přípustné“ potom Ústava označuje soukromé vlastnictví. O soukromém vlastnictví se ve svých závěrečných ustanoveních zmiňuje i občanský zákoník. Vzhledem k umístění úpravy soukromého vlastnictví do přechodných ustanovení zákona se zřejmě z pohledu zákonodárce jedná o institut nevýznamný, přežívající z doby kapitalistického vykořisťování, který by měl být v socialistické společnosti vymýcen. SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky...*, s. 25.

Podobně o soukromém vlastnictví hovoří i důvodová zpráva k občanskému zákoníku, která o vlastnických právech jednotlivců k soukromým věcem říká: „Tato vlastnická práva vítězstvím socialismu ztratila svůj ekonomický význam.“ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 1964.*

¹⁴⁹ MAREČKOVÁ: *České právní a ústavní dějiny...*, s. 97.

¹⁵⁰ ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 15.

¹⁵¹ ELIÁŠ, Karel. Inspirační síla všeobecného zákoníku občanského v návrhu občanského zákoníku pro Českou republiku. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *200 let ABGB – od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva.* Praha: Leges, 2011, s. 17 – 18.

¹⁵² „Občanský zákoník (z roku 1950 – pozn. autora) zastaral. Většina jeho ustanovení podrobně upravuje mrtvé, dnes už neexistující společenské vztahy. Naproti tomu chybí v něm úprava typických socialistických vztahů a tím je jejich rozvoj svazován.“ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 1964.*

Oproti tomu zákoník z roku 1964 většinu původních pojmů a institutů ruší a buď je nahrazuje novými, které odpovídají představě o socialistickém uspořádání státu, nebo je vylučuje úplně. Hlavním úkolem občanského zákoníku se stává zakotvení a vymezení práv a povinností občanů a organizací vznikající v oblasti uspokojování hmotných a kulturních potřeb. Občanský zákoník tak přestává být komplexním předpisem upravujícím rozličné každodenní vztahy, ale stává se prostředkem k promítnutí plánovitého řízení hospodářství do každodenního života občanů.¹⁵³ Lze říci, že zákoník z roku 1964 znamená výrazný krok zpět ve vývoji občanského práva a vzdaluje tehdejší občanské právo evropské tradici i běžnému životu.¹⁵⁴ Potřeba některých vynechaných institutů se však poměrně brzy projevuje a do občanského zákoníku jsou tyto instituty doplněny.¹⁵⁵ V preambuli občanského zákoníku jsou uvedeny zásady občanskoprávních vztahů, plně poplatné době, když ústředním pojmem je upevňování socialistického soužití.

6.2 Universální sukcese

Dědické právo je v občanském zákoníku upraveno v části sedmé, v § 460 až § 487. Mimo principu universální sukcese je dědické právo ovládáno i principy zachování hodnot, přechodu na jednotlivce, rovnosti, autonomie vůle zůstavitele, ingerence veřejné moci s principem nabytí *ipso iure* a volnosti dědice přijmout dědictví.

Z výše uvedeného dělení vlastnictví provedeného jak Ústavou, tak samotným občanským zákoníkem vyplývá, že předmětem dědictví smí být jen majetek v osobním¹⁵⁶ a soukromém¹⁵⁷ vlastnictví a dále majetková práva a povinnosti zůstavitele, pokud nezanikají smrtí. Dědění majetku v osobním vlastnictví má přitom primární úlohu v dědickém právu a dědění majetku soukromého je pouhým doplňkem. Dědění má zajistit především upevňování rodinných vztahů a má pomoci upevňovat osobní vlastnictví pracujících a zvyšovat tak jejich životní úroveň a dále upevňovat rodinné vztahy.¹⁵⁸

Princip universální sukcese se ve vztazích *mortis causa* uplatní výlučně při dědění. Sukcese má jen majetkový charakter a projevuje se přechodem všech majetkových práv a povinností, jejichž povaha to připouští, na dědice. V případě existence více dědiců na ně také přechází všechna majetková práva a povinnosti, která se rozdělí podle kvót nebo i podle jednotlivých věcí mezi jednotlivé dědice. Dědictví se nabyvá *ipso iure* již smrtí zůstavitele, pozůstalost však musí být

¹⁵³ ELIÁŠ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 15.

¹⁵⁴ ŠVESTKA, DVOŘÁK a kol.: *Občanské právo 1...*, s. 62.

¹⁵⁵ Např. instituty držby a vydržení. ŠVESTKA, DVOŘÁK a kol.: *Občanské právo 1...*, s. 62 – 63.

¹⁵⁶ Osobním vlastnictvím se rozumí vlastnictví spotřebních předmětů, především předmětů osobní a domácí potřeby, rodinných domků nebo úspor nabytých prací, které občan využívá zpravidla společně s rodinnými příslušníky a členy domácnosti. Dědění majetku v osobním vlastnictví je garantováno už v čl. 10 Ústavy. KNAPP, LUBY a kol.: *Československé občanské právo II...*, s. 564.

¹⁵⁷ Soukromým vlastnictvím se rozumí vlastnictví drobného soukromého hospodářství založeného na osobní práci a vylučujícího vykořisťování cizí pracovní síly. *Ibidem*, s. 564

¹⁵⁸ *Ibidem*, s. 564 – 565.

projednána státním notářstvím. Pozůstalostí se rozumí souhrn práv a závazků zemřelého, pokud se nezakládají na poměrech ryze osobních. Pozůstalost mohou tvořit i samotná aktiva nebo pasiva. Zejména se jedná o věci movité a nemovité, pohledávky a závazky z občanskoprávních vztahů. Nikdy nejsou předmětem dědění práva či závazky, jejichž plnění je vázáno výhradně na osobu zůstavitele nebo rodinné majetkové poměry. Některá práva zůstavitele dědictvím nejsou, avšak na osoby odlišné od zůstavitele přesto přecházejí. Jedná se například o právo na ochranu osobnosti či právo osobního užívání bytu, která po smrti oprávněného přecházejí na osoby v zákoně uvedené.¹⁵⁹

Institut universální sukcese je ovlivněn principem autonomie vůle, který dává zůstaviteli možnost pořídit o svém majetku pro případ smrti. Autonomie vůle je ale připuštěna jen v omezené míře. Zůstavitel může zanechat závěť, je však upřednostňováno dědění ze zákona.¹⁶⁰ Dále je pořizovací volnost omezena zrušením institutu odkazů. Místo odkazů lze ale v závěti zanechat i jednotlivou věc určitému dědici. Pořizovací volnost je omezena i povinností zůstavitele pamatovat při rozdělení majetku pro případ smrti na určité osoby na něm závislé. Takovými osobami jsou zůstavitelovi potomci, kteří mají nárok na povinný díl, který jim musí být zanechán v podobě podílu na pozůstalosti.

Universální sukcesí ovlivňuje také požadavek na osobu dědice. Dědic nemůže nabýt pozůstalost, pokud je k tomu nezpůsobilý. Případy dědické nezpůsobilosti jsou stanoveny zákonem, a to z důvodu nežádoucího chování dědice. Zákoník původně nezná institut vydědění,¹⁶¹ který je do něj ale v roce 1983 přidán s ohledem na požadavky praxe. Nabytí pozůstalosti může dědic ovlivnit i sám v souladu s principem volnosti přijmout dědictví, když má možnost dědictví odmítnout.

6.2.1 Projednání pozůstalosti

Pozůstalost přechází na dědice *ipso iure* již smrtí zůstavitele, přesto musí být obligatorně projednána státním notářstvím a přechod pozůstalosti musí být potvrzen. Řízení je upraveno v § 26 až § 49 zákona č. 95/1963 Sb., o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád).

Řízení o dědictví se zahájí bez návrhu, jakmile se státní notářství dozví o smrti osoby. Nejprve se provádí předběžné šetření, během kterého je především třeba zjistit osobní poměry zůstavitele, možné dědice, zůstavitelův majetek a jeho dluhy a případně zanechanou závěť. Jelikož se dědicové stávají vlastníky již smrtí zůstavitele, je jejich dispoziční oprávnění s takto

¹⁵⁹ KNAPP, LUBY a kol.: *Československé občanské právo II...*, s. 568 – 571.

¹⁶⁰ *Ibidem*, s. 564 – 582.

¹⁶¹ Vynechání institutu vydědění je zdůvodněno pokrokem společnosti: „Při úpravě dědění bere osnova zřetel k nynějšímu stupni vývoje naší společnosti. Proto byly některé instituty dosavadního dědického práva nahrazeny jinými a od jiných, které jsou již vývojem překonány, bylo upuštěno.“ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 1964.*

nabytým majetkem v průběhu řízení omezena, když mohou činit úkony přesahující rámec obvyklého hospodaření jen se svolením státního notářství. Navíc je možno provést zajištění dědictví uložením u státního notářství nebo schovatele, zapečetěním v zůstavitelově bytě, soupisem, nebo i prodejem věcí, které nelze uschovat. Po předběžném šetření může dojít k zastavení řízení a tedy k jeho neprojednání. Taková situace nastává, pokud není zjištěn žádný majetek nebo je-li zjištěn jen nepatrný majetek a tento je vydán vypraviteli pohřbu.¹⁶²

Při samotném projednání dědictví po předběžném šetření je třeba vyrozumět možné dědice a poučit je o možnosti odmítnout dědictví a o následcích odmítnutí. Dále se provede soupis aktiv a pasiv, při kterém se vychází především z údajů poskytnutých účastníky, které lze prověřovat nebo i doplnit znaleckým posudkem. Je-li zjištěno bezpodílové spoluvlastnictví zůstavitele a jeho manžela, provede státní notářství rozdělení a určí část patřící do dědictví. Na základě soupisu a vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví se určí obecná cena majetku, výše dluhů a čistá hodnota dědictví v době smrti zůstavitele. Zjistí-li se takto předlužení, lze majetek na základě dohody přenechat věřitelům k úhradě dluhů nebo provést likvidaci dědictví. Není-li navrženo přenechání dědictví věřitelům nebo likvidace, dojde k potvrzení nabytí dědictví dědicům a k vypořádání dědictví. Jednomu dědici je dědictví potvrzeno bez nutnosti vypořádání. Více dědiců si mezi sebou vypořádá dědictví dohodou. Není-li dohoda sjednána nebo schválena, provede vypořádání notářství. Po vypořádání se nabytí dědictví dědicům potvrdí a řízení tímto končí.¹⁶³

6.3 Odpovědnost za dluhy

Občanský zákoník z roku 1964 tak stejně jako předchozí právní úprava zavádí quasi – universální sukcesi, když dědic nabyvá všechna aktiva zůstavitele, ale za pasiva odpovídá jen do výše ceny nabytého dědictví.¹⁶⁴ Taková právní úprava tedy výraznou měrou chrání dědice před nepříznivými dopady případného předluženého dědictví, avšak nechrání věřitele a jejich právo na zaplacení dluhu. Singulární sukcese ve své úplné podobě není zákoníku známa. Dědic sice může od zůstavitele na základě závěti získat i jen jednu věc či právo, avšak bude se podílet na úhradě dluhů z dědictví.¹⁶⁵

¹⁶² KNAPP, PLANK a kol.: *Učebnice...*, s. 541 – 545.

¹⁶³ *Ibidem*, s. 545 – 551.

¹⁶⁴ Hodnota dědictví se zjišťuje soupisem, který vychází převážně ze sdělení samotných dědiců. Dědicové tak mohou výrazně ovlivnit výši hodnoty dědictví neuvedením některých aktiv, zejména pak těch, které nejsou nikde evidovány. ELIÁŠ, Karel. Přechod dluhu na dědice z hlediska občanského práva hmotného (Lex lata a lex ferenda v komparativním srovnání). In MALACKA, Michal (ed). *Sborník příspěvků z konference k připravované rekonstrukci občanského zákoníku z 30. 11. – 1. 12. 2005*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, s. 42.

¹⁶⁵ Institut odkazu bez současné odpovědnosti za dluhy z dědictví není do zákoníku převzat.

Při přechodu pozůstalosti dochází ke splynutí s majetkem dědice a ten tak odpovídá za dluhy sice v omezené výši, ale celým svým majetkem (*pro viribus hereditatis*).¹⁶⁶ Výše odpovědnosti je omezena cenou nabytého majetku. Nejedná se tedy o odpovědnost podle dědických podílů, ke kterým jsou dědicové povoláni, ale o odpovědnost podle hodnoty majetku, který dědic fakticky nabude po vypořádání. O vypořádání může být uzavřena dohoda nebo o něm rozhodne státní notářství. V dohodě si dědicové mohou rozdělit majetek libovolně, tedy i jiným způsobem, než je určeno v závěti nebo než jak určuje zákon. Státní notářství přitom má povinnost přihlížet k možnosti účelného využití věcí v souladu se zájmy společnosti. Dohoda dědiců o vypořádání musí být pořízena o celém dědictví a musí být schválena notářstvím a ovlivňuje-li odpovědnost za dluhy, tak musí být odsouhlasena věřiteli.¹⁶⁷ Pokud v dohodě o vypořádání dojde k rozdělení dluhů mezi dědice a dohoda bude schválena, mohou se věřitelé dožadovat splacení dluhů už jen na dědicích, kteří se k placení zavázali nebo kterým je zaplacení konkrétního dluhu uloženo.¹⁶⁸ Odpovědnost dědiců jinak netvoří solidární závazek, ale každý z dědiců odpovídá poměrně za všechny dluhy.¹⁶⁹ Omezená odpovědnost dědiců pouze do výše dědictví se však uplatní jen v případě, že jsou věřitelé uspokojováni v pořadí a způsobem, jakým mají být uspokojováni při likvidaci dědictví. Jinak odpovídají dědicové opomenutým věřitelům i nad rámec hodnoty dědictví.¹⁷⁰

Dědicové odpovídají za dluhy, které nezanikají smrtí zůstavitele. Jedná se především závazky z právních jednání, které nejsou vázány toliko na osobu zůstavitele. Dále dědic odpovídá za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele, které představují pohledávku přednostní. Zvláštním druhem pohledávky je pohledávka manžela zůstavitele, která vzniká v důsledku rozdělení bezpodílového spoluvlastnictví. Taková pohledávka má přednost před všemi pohledávkami, avšak vzniká jen v situaci, kdy je předmět patřící do bezpodílového vlastnictví pojat do dědictví a pozůstalý manžel získá nárok na výplatu jeho části hodnoty v penězích.¹⁷¹

Odpovědnost dědiců za dluhy je vyloučena, není-li zde žádný majetek, dojde-li k přenechání majetku věřitelům nebo dojde-li k likvidaci dědictví. Dědic je dále vyloučen z odpovědnosti, pokud dědictví odmítne. Vyloučen je, i pokud dědictví neodmítne, ale prohlásí, že si na nic nečiní nárok a ve vypořádání nic nenabude. Dále je dědic vyloučen v případě, že v důsledku započtení ničeho nenabude.¹⁷²

¹⁶⁶ KNAPP, PLANK a kol.: *Učebnice...*, s. 577 – 578.

¹⁶⁷ *Ibidem*, s. 578 – 580.

¹⁶⁸ *Důvodová zpráva k notářskému řádu 1964*.

¹⁶⁹ ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanský zákoník – komentář. Díl II*. Praha: Panorama, 1987, s. 673 – 675.

¹⁷⁰ *Ibidem*, s. 673.

¹⁷¹ *Ibidem*, s. 672 – 673.

¹⁷² ČEŠKA a kol. *Občanský zákoník...*, s. 673 – 675.

6.3.1 Svolání věřitelů

Nebezpečí opomenutí některých věřitelů při úhradě dluhů se mohou dědicové vyhnout návrhem na svolání věřitelů. Návrh je potřeba podat před skončením řízení o dědictví. V takovém případě státní notářství vyhláškou vyzve věřitele k oznámení pohledávek. Pokud je hodnota dědictví vyčerpána uspokojením přihlášených pohledávek, neodpovídají dědicové za nepřihlášené pohledávky.¹⁷³

6.3.2 Přenechání dědictví věřitelům

V případě předluženého dědictví se mohou dědicové s věřiteli před skončením řízení o dědictví dohodnout na přenechání dědictví věřitelům k úhradě dluhů a tímto se vyhnout splnutí pozůstalosti a majetku dědiců. Dohody se musí účastnit všichni věřitelé a musí být pořízena o veškerém majetku z dědictví. Dohodu schvaluje státní notářství.¹⁷⁴

6.3.3 Likvidace dědictví

Je-li dědictví předluženo a nedojde k dohodě o přenechání dědictví věřitelům, lze na návrh nebo i bez návrhu provést likvidaci dědictví podle notářského řádu. Při nařízení likvidace notářství vyzve věřitele k oznámení pohledávek a k následnému prodeji věcí tvořících dědictví a uspokojení přihlášených pohledávek. Pohledávky, které nejsou v likvidaci uspokojeny, zanikají. Opět zde nedochází ke sloučení pozůstalosti s majetkem dědiců a ti se tak vyhýbají ručení svým majetkem, avšak zároveň takto dědicové ničeho z dědictví nedostanou. O věcech, které se v likvidaci nepodaří prodat, rozhodne notářství, že připadají státu.

6.3.4 Odúmrť

Nenabude-li dědictví nebo část dědictví žádný dědic, nabude ho stát jako odúmrť.¹⁷⁵ V takovém případě nejde o dědění a stát nemůže dědictví odmítnout a zároveň odpovídá za dluhy, jako by byl dědicem. Stát, stejně jako dědic, odpovídá za dluhy do výše nabytého majetku. Není však výslovně řešeno, zda stát odpovídá celým svým majetkem, nebo jen majetkem z dědictví. Možné zřejmě bude, aby stát odpovídal i svým majetkem, pokud to bylo pro něj výhodné. Jinak je však státu umožněno, aby pokud na úhradu dluhu nestačí peníze z dědictví, nabídl věřiteli k úhradě dluhu věci z dědictví. Pokud věřitel takovou věc nepřijme, může stát navrhnout likvidaci dědictví i v případě, že dědictví není předluženo. Tato úprava je do zákoníku

¹⁷³ *Ibidem*, s. 674 – 675.

¹⁷⁴ *Ibidem*, s. 676 – 677.

¹⁷⁵ Zákon slovo odúmrť výslovně neužívá. Knapp v této souvislosti říká, že „je tedy pochybné, zda instituce odúmrti podle platného práva pojmově existuje či ne.“ Vzápětí však shrnuje, že jsou v zákoně znaky odúmrti a že je proto třeba na takové nabytí majetku státem hledět jako na odúmrť. KNAPP, PLANK a kol.: *Učebnice...*, s. 538.

pojata proto, aby nedocházelo ke zvýhodňování věřitelů, jejichž pohledávky přešly na stát, oproti ostatním věřitelům.¹⁷⁶

Mimo nabytí majetku z titulu odúmrti může stát být i závětním dědicem. V tom případě má stát stejné postavení jako jiný dědic a stejně odpovídá za dluhy.

6.4 Občanský zákoník po roce 1991

Se změnou společenských poměrů po roce 1989 vyvstává potřeba změny již nevyhovujícího občanského práva. Je rozhodnuto se vydat cestou novelizace stávajícího občanského zákoníku a vypracování nového občanského zákoníku během několika let.¹⁷⁷ Novelizace je provedena velkou novelou v roce 1991,¹⁷⁸ která především ruší různé typy vlastnictví, zavádí princip nedotknutelnosti vlastnictví a stejnou míru ochrany vlastnického práva všech subjektů, obnovuje princip rovných práv a povinností všech a mění názvosloví poplatné době přijetí zákoníku.¹⁷⁹ Hlavními inspiračními zdroji jsou však paradoxně občanský zákoník z roku 1950 a zákoník mezinárodního obchodu z roku 1963.¹⁸⁰ Po roce 1989 je úprava v občanském zákoníku doplněna ještě obchodním zákoníkem. Tyto dva zákony však nejsou dostatečně synchronizovány a obsahují duplicitní úpravu některých institutů, což v praxi způsobuje výkladové problémy.¹⁸¹ Změna občanského zákoníku je od počátku pojmána jako provizorní, přesto je občanský zákoník účinný až do roku 2014 a od roku 1991 je novelizován ještě více než padesátkrát.

Dědické právo je také upraveno novelou z roku 1991, avšak nejedná se o změnu nijak zásadní. I nadále je úprava obsažena v části sedmé, v § 460 až § 487. Několik paragrafů je novelou pozměněno a několik jich novela přidává. Dědictví může po novele pochopitelně tvořit jakýkoli majetek, který smrtí zůstavitele nezaniká, neexistuje již omezení v podobě formy vlastnictví. Zůstávají zachovány všechny dosavadní principy dědického práva s drobnými změnami ve prospěch autonomie vůle zůstavitele.

Projednání pozůstalosti zůstává obligatorním krokem při zachování nabytí dědictví *ipso iure* již smrtí zůstavitele. Projednání náleží do pravomoci soudu, za kterého činí úkony notář jako soudní komisař. Řízení je upraveno v § 175a až § 175ze zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní

¹⁷⁶ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 1964.*

¹⁷⁷ „Potřeba nového občanského zákoníku je tedy velmi naléhavá. Vypracování nového zákoníku je ovšem práce velmi náročná odborně, politicky a také časově. Není reálné, že by nový občanský zákoník mohl být vypracován v době několika měsíců ... Na druhé straně z výše uvedených důvodů se změnou občanského zákoníku nelze otálet.“ KNAPP, Viktor. Úvahy nad připravovanou novelizací občanského zákoníku. In *Právo a zákonost*, 1991, XXXIX, s. 1.

¹⁷⁸ Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník. Účinnost 1. ledna 1992.

¹⁷⁹ Eliáš tyto změny považuje za „více méně kosmetické.“ ELIÁŠ: *Přechod dluhu 2004...*, s. 70.

¹⁸⁰ MELZER, TÉGL a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 5.

¹⁸¹ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 92.

řád. Řízení probíhá v zásadě stejně jako dříve dle notářského řádu. Novinkou od roku 2005 je institut správce dědictví. Správce dědictví může být určen zůstavitelem v posledním pořízení nebo soudem v dědickém řízení. Správce dědictví činí úkony k zachování či zvětšení pozůstalosti. Může činit především úkony v rámci obvyklého hospodaření, případně i úkony přesahující rámec obvyklého hospodaření, ke kterým je ale třeba souhlas soudu a dědiců. Dědicové, je-li ustanoven správce, nemají možnost do skončení dědického řízení nakládat s věcmi z dědictví. Správcem však může být ustanoven i dědic.¹⁸²

Odpovědnost dědice za dluhy zůstává zachována v téměř stejné úpravě. Odpovědnost dědice za dluhy je omezena výší nabytého dědictví, dochází však se splynutím dědictví s majetkem dědice a dědic tak odpovídá i svým majetkem (*pro viribus hereditatis*). Vypořádání dědických podílů se provede především dohodou dědiců, kterou schvaluje soud, kde je možno se odchýlit od podílů určených zákonem nebo závětí. Dohodou tak může být i stanoveno, že některý ze spoludědiců získá celý majetek a jiný nezíská nic.¹⁸³ Pokud by se dohoda dotýkala práv věřitelů, byl by nutný souhlas takových věřitelů.¹⁸⁴ V dohodě však nelze převzít odpovědnost za dluhy ve větším rozsahu, než kolik činí hodnota nabytého dědictví.¹⁸⁵ Není-li mezi dědici uzavřena dohoda, soud potvrdí nabytí dědictví dle dědických podílů, ale už nemůže mezi dědice rozdělovat jednotlivé věci, jak to normuje úprava před novelou.¹⁸⁶ Zachovány zůstávají i instituty svolání věřitelů, přenechání dědictví věřitelům a likvidace dědictví, které umožňují dědici správně uhradit dluhy věřitelů případně se vyhnout odpovědnosti za dluhy vlastním majetkem.

¹⁸² MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické právo...*, s. 115 – 124.

¹⁸³ MUZIKÁŘ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1337.

¹⁸⁴ Výslovné ustanovení § 484 odst. 3 o souhlasu věřitelů je sice novelou zrušeno, nicméně se v praxi souhlas vyžaduje s odkazem na § 175b občanského soudního řádu. MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické právo...*, s. 45; MUZIKÁŘ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1341.

¹⁸⁵ KUČERA, Robert. Řízení o dědictví (3. část). In *Právo a rodina*, 2003, 5. ročník, č. 10, s. 4.

¹⁸⁶ Před novelou notářství schválí dohodu dědiců nebo dědictví rozdělí s ohledem na účelné využití věcí. MUZIKÁŘ in ELIÁŠ a kol.: *Občanský zákoník...*, s. 1355 – 1356.

7 Občanský zákoník 2012

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník je v částce 33 Sbírký zákonů České republiky vyhlášen dne 22. března 2012. Účinnosti potom zákon nabývá dne 1. ledna 2014.

7.1 Historické souvislosti

Po změně společenských poměrů v roce 1989 dochází k potřebě změny soukromého práva a jeho přizpůsobení novým poměrům. Provizorně je potřeba změny řešena formou novelizací soukromoprávních kodexů, především občanského zákoníku. V polovině devadesátých let je poté vypracován návrh koncepce nového občanského zákoníku, který však není doveden do konce.¹⁸⁷ Teprve v roce 2000 ministerstvo spravedlnosti pověřuje odborníky¹⁸⁸ na civilní právo vypracováním návrhu věcného záměru nového občanského zákoníku. Návrh je v roce 2001 schválen vládou a od roku 2002 je ustavena rekodifikační komise, která projednává návrh. V průběhu projednávání na návrhu zákoníku pracují desítky odborníků z teorie i praxe. V roce 2011 je návrh schválen vládou a předložen Poslanecké sněmovně a Senátu, kde je ve znění několika pozměňovacích návrhů schválen a konečně v roce 2012 vyhlášen ve Sbírce zákonů.

Za základ nového občanského zákoníku je od počátku brán návrh občanského zákoníku z roku 1937, který je jen mírnou revizí ABGB. Inspirace je brána také ze současných evropských občanskoprávních kodifikací.¹⁸⁹ Zákon je znovu pojat jako universální kodex soukromého práva, který slučuje dříve rozdělené úpravy občanského, obchodního a rodinného práva. Hlavní myšlenky a zásady zákoníku jsou vyjádřeny v jeho úvodních ustanoveních. Patří mezi ně především svoboda člověka a její respektování, ochrana rodiny, zásada *pacta sunt servanda*, ochrana vlastnického práva, spoléhání se na „soudný intelekt“¹⁹⁰ každého člověka a konečně právo každého brát se o vlastní štěstí. Zákon také pojímá úlohu soudce nejen jako toho, kdo zákon uplatňuje, ale i jako toho, kdo zákon vytváří. Proto je zavedena možnost soudce v případě chybějící právní úpravy použít analogii. Pokud ani analogie nestačí, má soudce užít při rozhodování principy spravedlnosti a zásady občanského zákoníku.¹⁹¹ Zákoník znovu obnovuje některé, dřívějšími úpravami z ideologických důvodů vynechané, instituty a zároveň se vrací k tradiční terminologii.

¹⁸⁷ DVOŘÁK, ŠVESTKA, ZUKLÍNOVÁ a kol.: *Občanské právo hmotné 1...*, s. 94.

¹⁸⁸ Vedoucí postavou nového občanského zákoníku je profesor Karel Eliáš.

¹⁸⁹ ELIÁŠ: *Inspirační síla...*, s. 11 – 12.

¹⁹⁰ ELIÁŠ, Karel, HAVEL, Bohumil, BEZOUŠKA, Petr, ŠUŠTROVÁ, Daniela. *Občanské právo pro každého. Pobludem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 85.

¹⁹¹ ELIÁŠ: *Inspirační síla...*, s. 22 – 24.

7.2 Universální sukcese

Občanský zákoník obsahuje úpravu dědického práva v části třetí, hlavě třetí, § 1475 až § 1720. Dědické právo je v občanském zákoníku významně rozšířeno nejen co do počtu paragrafů, ale i co do obsahu úpravy. Mimo principu universální sukcese je dědické právo ovládáno i principy autonomie vůle zůstavitele, ingerence veřejné moci s principem nabytí *ipso iure*, volnosti dědice přijmout dědictví, zachování hodnot, přechodu na jednotlivce a rovnosti.

Princip universální sukcese se ve vztazích *mortis causa* uplatní výlučně při dědění. Sukcese má jen majetkový charakter a projevuje se přechodem všech majetkových práv a povinností, jejichž povaha to připouští, na dědice. V případě existence více dědiců na ně také přechází všechna majetková práva a povinnosti, která se však rozdělí podle kvót mezi jednotlivé dědice a ti tak nabývají spoluvlastnické podíly ke všem věcem. Tomuto mnohdy nežádoucímu vzniku spoluvlastnictví se lze vyhnout posledním pořízením, ve kterém zůstavitel jednotlivým dědicům může rozdělit pozůstalost vhodněji. Pozůstalostí se rozumí souhrn práv a závazků zemřelého, pokud se tyto nezakládají na poměrech ryze osobních. Pozůstalost mohou tvořit i pouze pasiva nebo aktiva. Zejména se jedná o věci movité a nemovité, pohledávky a závazky z občanskoprávních vztahů. Nikdy nejsou předmětem dědění práva či závazky, jejichž plnění je vázáno výhradně na osobu zůstavitele nebo rodinné a osobní poměry. Některá práva mohou na dědice přejít i jinak než děděním.¹⁹²

Některá majetková práva tvořící pozůstalost však přecházejí na osoby i odlišné od dědiců nikoli na základě dědění, ale na základě obligačního práva, které lze uplatnit vůči dědicům. Těmito obligačními právy, které přecházejí na osoby jinak než děděním, jsou především práva na povinný díl, na zaopatření, odkazy a právo pozůstalého manžela na movité věci z obvyklého vybavení domácnosti. Tím dochází k omezení universální sukcese, jelikož nedochází k přechodu všech práv a povinností tvořících pozůstalost *en bloc*.

Institut universální sukcese je ovlivněn principem autonomie vůle, který dává zůstaviteli možnost volně pořídit o svém majetku pro případ smrti. Zůstavitel tak může zanechat závěť, dovětek nebo dědickou smlouvu. Posledním pořízením může zůstavitel povolát dědice nebo odkazovníka a tím narušit universálnost sukcese. Odkazovník není dědicem a získává jen obligační nárok vůči dědici na vydání určité majetkové hodnoty. I sama autonomie vůle však není absolutní a může být omezena povinností zůstavitele pamatovat při rozdělení majetku pro případ smrti na určité osoby na něm závislé. Takovými osobami jsou zůstavitelovi nejbližší příbuzní, kteří mají nárok na povinný díl nebo zaopatření. Pokud na ně zůstavitel v určité výši nepamatuje v pořízení pro případ smrti, vzniká těmto osobám obligační titul vůči dědicům

¹⁹² Například nájem bytu přechází na člena zůstavitelovy domácnosti nezávisle na dědění.

na vydání majetkové hodnoty v penězích. Obligační nároky určitých osob tedy zatěžují pozůstalost a tvoří její pasiva a zároveň narušují universálnost sukcese *mortis causa*.

Universální sukcesi ovlivňuje i požadavek na osobu dědice. Dědic nemůže nabýt pozůstalost, pokud je k tomu nezpůsobilý. Případy dědické nezpůsobilosti jsou stanoveny zákonem, a to z důvodu nežádoucího chování dědice. Dále může být dědic vyřazen z dědění z důvodu vydědění zůstavitelem ze zákonných důvodů. Nabytí pozůstalosti může dědic ovlivnit i sám v souladu s principem volnosti přijmout dědictví. Dědic se může dědictví předem zříci smlouvou se zůstavitelem, nebo ho odmítnout či se ho vzdát ve prospěch jiného dědice po smrti zůstavitele.

7.2.1 Projednání pozůstalosti

Nabývání dědictví nastává *ipso iure* již smrtí zůstavitele,¹⁹³ ale v souladu s principem ingerence veřejné moci se musí vést pozůstalostní řízení, ve kterém dojde k rozdělení a potvrzení nabytí dědictví. Pozůstalostní řízení je upraveno v § 98 až § 195 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Řízení se zahajuje po smrti zůstavitele, a to bez návrhu nebo i na návrh tvrzeného dědice. Řízení provádí na základě pověření soudu notář v postavení soudního komisaře. Po zahájení řízení se provedou předběžná šetření. Účelem je zjištění stavu zůstavitelova jmění, zjištění posledního pořízení, zjištění dědiců, odkazovníků, vykonavatele závěti, správce pozůstalosti a dalších dotčených osob. Po provedení předběžných šetření lze zastavit řízení, nezanechal-li zůstavitel žádný majetek, nebo zanechal-li majetek bez hodnoty nebo jen nepatrné hodnoty. V případě majetku nepatrné hodnoty se majetek vydá vypraviteli pohřbu, pokud s tím souhlasí. Zanechal-li zůstavitel majetek, pokračuje soud v řízení a vyrozumí možné dědice o jejich dědickém právu a o možnosti odmítnutí dědictví. Dále se vyrozumí správce či vykonavatel dědictví, pokud je zůstavitel určil, aby se ujali své funkce. Neurčil-li zůstavitel správce, může ho i bez návrhu jmenovat soud. Během řízení je možno nařídit závěru pozůstalosti, která slouží k zajištění majetku zůstavitele. Zajištění se provede uložením do úschovy u soudu, notáře nebo jiné vhodné osoby či případně i zapečetěním v zůstavitelově bytě nebo na jiném vhodném místě. Lze také nařídit zákaz výplaty peněz ze zůstavitelova účtu nebo vkladní knížky. Měl-li zůstavitel dlužníky, uloží jim soud, aby plnění svých závazků skládali do soudní úschovy. Zanikne-li smrtí zůstavitele manželství, musí být v řízení o pozůstalosti vypořádáno společné jmění manželů. K vypořádání dojde dohodou pozůstalého manžela s dědici nebo soudním rozhodnutím.

¹⁹³ Nabytí dědictví smrtí zůstavitele však není v zákoníku výslovně stanoveno. Zákoník toliko říká, že „dědické právo vzniká smrtí zůstavitele“ a dále, že „nabytí dědictví potvrzuje soud.“ K tomu viz názor Kleinův. Důvodová zpráva a např. i Eliáš však uvádí, že je zachována již vžitá úprava přechodu dědictví smrtí zůstavitele. KLEIN, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. In *Ad Notam*, 2013, 19. ročník, č. 3, s. 5 – 6.; ELIÁŠ: *Inspirační síla...*, s. 28.

Dědice soud poučí o právu výhrady soupisu a o následcích jeho uplatnění či neuplatnění. Soupis soud provede, pokud alespoň jeden z dědiců využije práva výhrady soupisu, je-li to potřebné pro výpočet povinného dílu, je-li mezi dědici osoba pod zvláštní ochranou, není-li jisto, kdo je dědicem či zda je někdo dědicem, při odloučení pozůstalosti nebo z jiných vážných důvodů. Soupis pozůstalosti lze nahradit, pokud to odůvodňují okolnosti případu, seznamem pozůstalostního majetku vyhotoveným správcem pozůstalosti a potvrzeným dědici nebo prohlášením dědiců o pozůstalostním majetku. Na návrh dědice s výhradou soupisu lze vyzvat věřitele, aby oznámili a doložili své pohledávky vůči zůstaviteli. Na základě uvedených seznamů jsou zjištěna aktiva pozůstalosti. Pasiva pozůstalosti se zjistí na základě údajů dědiců. Na základě seznamu aktiv a pasiv pozůstalosti soud určí obvyklou cenu majetku a jiných aktiv pozůstalosti, výši dluhů a dalších pasiv pozůstalosti a čistou hodnotu nebo výši předlužení. Ocenění pozůstalosti lze provést i na základě znaleckého posudku. Zjistí-li se v průběhu řízení předlužení pozůstalosti, může soud i bez návrhu nařídít likvidaci pozůstalosti.

Soud vydá rozhodnutí o dědictví, pokud je zjištěno dědické právo a pozůstalostní jmění a jsou-li splněna zůstavitelova nařízení a splněny povinnosti vůči odkazovníkům. Je-li jediný dědic, soud mu potvrdí nabytí dědictví. Je-li dědiců více, dojde nejprve k rozdělení pozůstalosti a následně k potvrzení nabytí ke dni smrti zůstavitele. Rozdělení může nastat několika způsoby. Dědí-li se na základě zákona, mohou si dědicové dohodnout rozdělení v libovolné podobě. Takovou dohodu musí soud schválit. Není-li dohoda schválena, rozdělí pozůstalost soud podle dědických podílů. Určí-li zůstavitel třetí osobu, která má rozdělení provést, schválí soud rozdělení podle této osoby, pokud nejsou důvody pro neschválení. Dědí-li se na základě závěti, musí se pozůstalost rozdělit podle zůstavitelovy vůle, ledaže zůstavitel připustil i jiné dělení. Potvrzením nabytí dědictví řízení končí. I po jeho ukončení se mohou účastníci domáhat sporných práv žalobou.

7.3 Odpovědnost za dluhy

Odpovědnost za dluhy je v případě dědice s výhradou soupisu omezena výší pozůstalosti a dědic odpovídá celým svým majetkem (*pro viribus hereditatis*). Odpovědnost dědice bez výhrady soupisu není omezena výší pozůstalosti a dědic také odpovídá celým svým majetkem (*pro viribus hereditatis*).

V souladu se zásadou universální sukcese nezanikají smrtí zůstavitele jeho závazky, ale všechna aktiva spolu s pasivy přecházejí na dědice a jeho jmění splývá s nabytým dědictvím. Je-li dědiců více, vzniká jim solidární závazek k úhradě dluhů z dědictví. Pozůstalost tedy téměř vždy tvoří i dluhy zůstavitelovy, ke kterým se navíc přidávají i dluhy pozůstalosti. Za dluhy zůstavitelovy je třeba považovat ty, které by měl zůstavitel plnit ze svého jmění, především tedy

obligační závazky vzniklé za života zůstavitele. Naopak mezi dluhy zůstavitele přecházející na dědice nebudou patřit již zmíněné závazky osobního charakteru. Za dluhy pozůstalosti lze považovat ty, které teprve smrtí zůstavitele vznikly a postihují dědice. Mezi takové patří zejména pohřební náklady, odkazy, povinný díl, náklady projednání pozůstalosti (zejména náklady na pořízení soupisu), náklady správy pozůstalosti a dědické poplatky. Věřitelé pozůstalosti jsou potom všichni, kteří mají nárok vůči pozůstalosti, ať už ta působí v postavení pokračovatele zůstavitele nebo plní poslední vůli zůstavitele.

Zůstavitel může v posledním pořízení určit vykonavatele závěti nebo správce pozůstalosti. Správce pozůstalosti může v případě potřeby určit také soud. Vykonavatel závěti dbá o řádné splnění vůle zůstavitele, může jednat ve prospěch pozůstalosti před soudem a potvrzuje soudu splnění zůstavitelových nařízení před potvrzením nabytí dědictví. Může také vykonávat správu pozůstalosti, není-li stanoven správce. Správce pozůstalosti vykonává prostou správu pozůstalosti, tedy se snaží o zachování hodnoty pozůstalosti.¹⁹⁴ K úkonu přesahujícímu prostou správu je potřeba schválení dědiců nebo soudu. Správce může navrhnout vyhledání dluhů a věřitelé se mohou už v průběhu dědického domáhat svých plnění vůči správci pozůstalosti, a to jen z pozůstalostního majetku.¹⁹⁵ Není-li stanoven správce, spravují pozůstalost dědicové.

7.3.1 Dědicové bez výhrady soupisu

Nevyužije-li dědic svého práva vyžádat si výhradu soupisu, odpovídá za případné dluhy v plné jejich výši a celým svým majetkem, jelikož po odevzdání dědictví nastává splnutí majetku z pozůstalosti s majetkem dědicovým. Je-li více dědiců, kteří nevyužijí výhrady soupisu, odpovídají tito po odevzdání dědictví za závazky solidárně. Mezi sebou pak mají dědicové regresní nárok podle poměru svých dědických podílů. Splnutí majetku dědicova s majetkem z pozůstalosti i se všemi negativními následky je pravidlem, které je dále modifikováno při podání přihlášky s výhradou soupisu.

7.3.2 Dědicové s výhradou soupisu

Využije-li dědic svého práva na výhradu soupisu, má to značný vliv na jeho odpovědnost za dluhy zůstavitele a pozůstalosti. V takovém případě dochází k úřednímu zjištění hodnoty pozůstalosti v době smrti zůstavitele a dědicova odpovědnost za dluhy je omezena pouze do výše hodnoty nabytého dědictví.¹⁹⁶ Stále však zůstává zachována odpovědnost dědice celým jeho majetkem. Uplatní-li některý dědic výhradu soupisu a jiný ne, vždy se soupis provede. Účinek soupisu se však po odevzdání dědictví vztahuje toliko na dědice s výhradou soupisu.

¹⁹⁴ ELIÁŠ, HAVEL, BEZOUŠKA, ŠUSTROVÁ: *Občanské právo...*, s. 300.

¹⁹⁵ *Ibidem*.

¹⁹⁶ *Ibidem*, s. 299.

Každý z dědiců po odevzdání dědictví odpovídá solidárně s ostatními dědici, ale věřitelé mohou po dědicích s výhradou soupisu požadovat plnění jen do výše jejich dědického podílu. Dědicové však musí uspokojovat věřitele poměrně. Pokud by věřitelé upřednostnili uspokojení některých věřitelů před jinými, budou těmto zkráceným věřitelům odpovídat i nad rámec nabytého jmění do takové míry, v jaké by věřitel dosáhl uspokojení při likvidaci pozůstalosti. Uplatní-li dědic výhradu soupisu a celé dědictví je vyčerpáno dluhy, může dojít k poměrnému snížení odkazů.¹⁹⁷

Uplatnění výhrady soupisu nemůže zůstavitel dědici zakázat, a sám dědic se ho nemůže vzdát. Právo je třeba uplatnit bez jakýchkoliv podmínek na výzvu soudu ve lhůtě k tomu určené. Manžel, potomek a předek zůstavitele se musí zpravidla k uplatnění či neuplatnění výhrady vyjádřit výslovně před soudem. U ostatních dědiců platí domněnka, že pokud se nevyjádří, tak výhradu neuplatňují. Pokud dědic s výhradou soupisu nakládá s pozůstalostí bez souhlasu soudu, pokud úmyslně zatají části pozůstalosti nebo je smísí se svým majetkem, ruší se tím účinky výhrady soupisu vzhledem k tomuto dědici. Náklady na pořízení soupisu se hradí z pozůstalosti a jdou poměrně k tíži dědiců, kteří mají ze soupisu prospěch. V odůvodněných případech lze soupis nahradit seznamem pozůstalostního majetku vyhotoveným správcem a potvrzeným dědici nebo společným prohlášením dědiců o pozůstalostním majetku. Pokud dědicové zavíní, že údaje v seznamu nebo prohlášení neodpovídají skutečnosti v podstatném rozsahu, ruší se tím jejich výhrada soupisu.

7.3.3 Vyhledání dluhů

Vyhledání dluhů slouží ke zjištění věřitelů zůstavitele a jejich pohledávek. Vyhledání může před skončením pozůstalostního řízení u soudu žádat dědic s výhradou soupisu nebo správce pozůstalosti. Soud poté vyhláškou vyzve věřitele k přihlášení a doložení jejich pohledávek v určené lhůtě. Věřitelé musí být poučeni o následku nepřihlášení pohledávek. Tímto následkem je, že nepřihlášený věřitel nemá právo na úhradu své pohledávky, pokud je pozůstalost vyčerpána uhrazením ohlášených pohledávek. Tento účinek však nenastává, pokud věřitel prokáže obeznámenost dědice o jeho pohledávce nebo v případě zajištění pohledávky věcným právem k věci náležející k pozůstalosti. Při opomenutí dědice žádat výzvu věřitelům je dědic vystaven riziku, že nesprávně uhradí dluhy věřitelů a bude za ně odpovídat i nad rámec hodnoty pozůstalosti.

7.3.4 Odloučení pozůstalosti

Oproti oprávnění dědiců žádat svolání věřitelů stojí oprávnění věřitelů žádat oddělení pozůstalosti od dědicova jmění. Toho mohou žádat věřitelé, mezi které jistě patří i odkazovníci a osoby s právem povinného dílu, mají-li obavu o uspokojení svých nároků v případě,

¹⁹⁷ ELIÁŠ, HAVEL, BEZOUŠKA, ŠUSTROVÁ: *Občanské právo...*, s. 299.

že pozůstalostní jmění splyne s předluženým jměním dědicovým. Věřitel musí o oddělení požádat před odevzdáním pozůstalosti a soud bude zřejmě zkoumat existenci nároku věřitele a jeho důvodnost. Při povolení oddělení pozůstalosti se zřídí soupis pozůstalosti v případě nutnosti lze pozůstalost zajistit. Každý věřitel podává návrh s účinky jen sám pro sebe. Pohledávka věřitele je poté uspokojena výhradně z pozůstalosti a i když ta nestačí, nemůže věřitel žádat, aby dědic uspokojil jeho pohledávku ze svého jmění, i pokud se dědic přihlásil bezvýhradně.

7.3.5 Odúmrť

Nenabudou-li pozůstalost nebo její část dědicové závětní nebo zákonní, stávají se dědici odkazovníci dle poměru hodnoty jejich odkazů. Není-li ani odkazovníků, nabude dědictví stát z titulu odúmrťi. Stát může takto nabýt celou pozůstalost nebo i její část. Stát v případě odúmrťi není dědicem, ale hledí se na něj jako na zákonného dědice s výhradou soupisu. Není však uspokojivě řešeno, zda stát, má-li obdobné postavení jako dědic s výhradou soupisu, odpovídá za dluhy celým svým majetkem nebo jen majetkem z pozůstalosti.

8 Universální sukcese v proměnách věků

Obecný zákoník občanský z roku 1811 přejímá universální sukcesí z římského práva, kdy na dědice zásadně přechází veškerý majetek zůstavitele i s jeho dluhy v neomezené výši a s majetkem dědice pozůstalost splývá. Universální sukcese zde i v dalších úpravách má ráz toliko majetkový a o přechodu nějaké otcovské či jiné moci na dědice již nemůže být řeč. Aby mohlo dojít k universální sukcesí, musí existovat pozůstalostní jmění. Není-li pozůstalost, nedochází k dědění vůbec. Pozůstalost může náležet také jen v aktivech nebo pasivech. Pokud jsou však aktiva jen nepatrná, neprojedná se dědictví a dojde k jeho přenechání věřitelům, pokud aktiva nejsou vůbec, pozůstalost se také vůbec neprojedná.¹⁹⁸ Pozůstalost se skládá jen ze soukromých majetkových práv a povinností, pokud nejsou právy ryze osobními. Součástí pozůstalosti nejsou osobní poměry rodinné, jako je manželský poměr nebo otcovská moc. Některé povinnosti dále přecházejí ze zůstavitele i jinak než dědění. Přechod pozůstalosti na dědice je založen na principu adičním vyžadujícím podání dědické přihlášky a až do odevzdání dědici zůstává pozůstalost od jeho jmění odloučena. Pozůstalost je zatížena dluhy zůstavitele a dluhy pozůstalosti. Dluhy zůstavitele jsou dluhy vzniklé za jeho života, které jeho smrtí nezanikají. Typicky se jedná o dluhy z obligačních vztahů. Dluhy pozůstalosti jsou dluhy vznikající teprve smrtí zůstavitele. Jedná se především o náklady na pohřeb, odkazy, zákonný odkaz přednostní, povinné díly, povinnosti zaopatření, náklady projednání pozůstalosti a její správy a dědické poplatky.¹⁹⁹ Výše pozůstalosti může být všemi uvedenými zatíženími výrazně modifikována. Dědicové přitom ze zákona odpovídají za dluhy i nad rámec nabytého majetku. Neomezená odpovědnost dědiců může však být omezena užitím dobrodiní převzatých z římského práva. Občanský zákoník tak umožňuje užít *beneficium inventarii* (dědická přihláška s výhradou soupisu) nebo *beneficium separationis* (odloučení pozůstalosti na žádost věřitelů) a navíc je zde možnost dědictví odmítnout či se ho zříci předem a dále navrhnout svolání věřitelů nebo prohlásit konkurs na předluženou pozůstalost. V praxi je tak odpovědnost dědiců zpravidla omezena.²⁰⁰ I přes existenci možností omezit odpovědnost dědiců je koncepce odpovědnosti v občanském zákoníku, přijatá po vzoru římského práva, teorií kritizována a jsou navrhovány změny směrem k omezené odpovědnosti dědiců za dluhy.²⁰¹

¹⁹⁸ ROUČEK in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 9.

¹⁹⁹ *Ibidem*, s. 57 – 63.

²⁰⁰ VÁŽNÝ: *Pojem práva dědického...*, s. 101.

²⁰¹ Vážný nesouhlasí se zvolenou (převzatou) úpravou s argumentem: „Je-li funkcí dnešního práva dědického přechod majetku, neměla by zodpovědnost dědicova být normována nad výši aktivního majetku, poněvadž jsou-li dluhy větší než aktiva, není majetku.“ S ohledem na původní povahu římského dědického práva dodává: „Kdyby byli Římané pojímali odpovědnost za dluhy jako zjev, odůvodněný nabytím majetku, jistě by došli k zodpovědnosti, obmezené do výše majetku.“ Konečně pak navrhuje zavedení odpovědnosti dědice jen do výše kladného pozůstalostního jmění, a to i s ohledem na takovou úpravu v té době obsaženou v právu uherském, tedy platnou na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Poukazuje také na římskou tendenci považovat za majetek pouze kladný

Osnova a návrh občanského zákoníku z roku 1937 jsou mírnou revizí obecného zákoníku občanského a přebírají tak většinu jeho úpravy jen s mírnými změnami. Návrh se však v některých oblastech od obecného zákoníku občanského liší a ne vždy je to ku prospěchu věci.²⁰² Úprava universální sukcese však zůstává v zásadě stejná jako v obecném zákoníku občanském a dědic zásadně odpovídá za dluhy i nad rámec hodnoty pozůstalosti.²⁰³ Zachována ale zůstávají i změkčující ustanovení v podobě dobrodiní a dalších možností, jak neodpovídat celým majetkem. I návrh z roku 1937 zachovává adiční princip nabývání dědictví.

Občanský zákoník z roku 1950 přejímá zásadu universální sukcese v tom směru, že na dědice přechází majetkové poměry zůstavitele, pokud jeho smrtí nezanikají. Římská zásada universální sukcese je doplněna o zásadu omezené odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele, která pochází z uherského a německého práva. Děděním však stále dochází ke splnutí majetku dědice a zůstavitele a dědic tak za dluhy odpovídá sice omezeně, ale celým svým majetkem. Aby mohlo k dědění dojít, musí existovat pozůstalost. Je-li pozůstalost jen nepatrná, přenechá se věřitelům, je-li pozůstalost předlužená, lze nařídít exekuční likvidaci dědictví a k projednání nedojde. Pozůstalost tvoří dluhy zůstavitele a dluhy pozůstalosti, kterými jsou především náklady pohřbu a dále náklady projednání pozůstalosti. Povinnosti zaopatření občanský zákoník neobsahuje, povinné díly nepominutelných dědiců přecházejí na základě dědického titulu a odkazy jsou významně redukovány. K této omezené odpovědnosti nemusí dědic činit žádný zvláštní úkon, kterým je v předchozí úpravě vyhrazení si soupisu majetku (*beneficium inventarii*). Koncepce omezené odpovědnosti za dluhy je vyslyšením návrhů objevujících se již při rekodifikaci v první Československé republice a je odůvodněna ochranou dědice, pro kterého nemá být dědění majetkovým rizikem, ale má upevňovat hospodářskou základnu rodiny. Nabývání dědictví je nově založeno na principu nabytí *ipso iure* již smrtí zůstavitele. Jmění dědicovo s pozůstalostí tedy prakticky splývá smrtí zůstavitele, i když je zachováno obligatorní

majetek, který zbývá po odečtení dluhů. Tuto tendenci zmiňuje i Bonfante. Zvláštní se pak s ohledem na zmíněnou tendenci zdá být odpovědnost dědice v občanském zákoníku v neomezené výši, když důvodem pro neprojednání pozůstalosti je nezanechání pozůstalostního majetku nebo nepatrná hodnota takového majetku. VÁŽNÝ: *Pojem práva dědického...*, s. 100 – 102; BONFANTE: *Institute...*, s. 590 – 591. K odpovědnosti dědice dle slovenského (uherského práva) viz FAJNOR in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář III...*, s. 59 – 61.

²⁰² HORÁK, Ondřej. Význam tradice a výuka práva (zamyšlení nad kodifikací českého soukromého práva). In MOSNÝ, Peter, LACLAVÍKOVÁ, Miriam (eds). *Reformná optimalizácia výučby dejín štátu a práva – nové výzvy pre 21. storočie*. Kraków: Trnavská univerzita v Trnave, 2012, s. 77 – 86.

²⁰³ Při projednávání návrhu superrevisní komisí jsou však vedeny debaty, do jaké výše mají dědicové odpovídat za dluhy. Debaty o omezené odpovědnosti jsou vedeny i ve sněmovním subkomitétu projednávajícím návrh občanského zákoníku. Navrhuje se zde zavedení fikce, že veškeré podané dědické přihlášky jsou přihláškami s výhradou soupisu, ledaže dědic prohlásí, že podává přihlášku bezvýhradnou. Proti tomu se s nelibostí až strachem staví Svoboda, který poukazuje na „noblesu občanského zákoníku z roku 1811“ a na důvodnost úpravy přihlášek bezvýhradných v původním zákoníku. Vytýká především obvyklost kladných pozůstalostí a neobvyklost předlužených pozůstalostí, dále upozorňuje na nepříjemnosti a náklady spojené s pořizování soupisu majetku v případě přihlášky s výhradou soupisu. *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský ...*, s. 195; SVOBODA: *Šlechtný zákonodárce...*, s. 268 – 272.

projednání dědictví soudem. Omezená odpovědnost dědice již ze zákona bez nutnosti volby míry odpovědnosti se při nabývání *ipso iure* zdá být vhodná.

Občanský zákoník z roku 1964 navazuje na úpravu v zákoníku předchozím. Odpovědnost za dluhy je zde také omezena jen do výše dědictví, a to už zákonem. Princip universální sukcese autonomie vůle zůstavitele jsou dále narušeny možností dědiců rozdělit si majetek z pozůstalosti téměř jakkoli bez ohledu na vůli zůstavitelovu. Takto si dědicové mohou rozdělit nejen majetek kladný, ale i odpovědnost za dluhy. I zde je možnost přenechat předlužené dědictví věřitelům nebo nařídít jeho likvidaci. Úprava zachovává i způsob nabytí dědictví *ipso iure* již smrtí zůstavitele. Úprava se nijak zásadně nemění ani po změně společenských poměrů v roce 1989.

Občanský zákoník z roku 2012 se hlásí k odkazu obecného zákoníku občanského a především k návrhu občanského zákoníku z roku 1937 a vrací se tak k úpravě v těchto předpisech.²⁰⁴ Universální sukcese je tedy pojata jako přechod veškerého majetku a majetkových práv, jejichž povaha to připouští, a jejich splnutí s majetkem dědice. Stejně jako v obecném zákoníku občanském může být pozůstalost zatížena odkazy, povinnými díly a právem na zaopatření, které jsou obligačními nároky směřujícími vůči pozůstalosti nebo dědicům. Dědic zásadně odpovídá za dluhy i nad rámec nabytého majetku. Neomezené odpovědnosti se lze zprostit výhradou soupisu a svoláním věřitelů. Věřitelům je poskytnuta možnost žádat odloučení pozůstalosti a tím se bránit sloučení pozůstalosti se jměním dědice.

Úprava v zákoníku z roku 2012 se sice vrací k neomezené odpovědnosti s možností jejího omezení prohlášením dědice, avšak zachovává princip přechodu jmění na dědice *ipso iure* již smrtí zůstavitele. Tím teoreticky dochází ke splnutí majetku již smrtí, avšak dědic si až následně volí, zda odpovídá za dluhy omezeně nebo neomezeně a v případě výhrady soupisu nesmí s majetkem nabytým smrtí zůstavitele disponovat až do odevzdání pozůstalosti. Dědici je poskytnuta už výše uvedená možnost žádat soupis pozůstalosti a tím se vyhnout neomezené odpovědnosti za dluhy, které mu dle zákona již patří (nabytí *ipso iure*) a nejspíše lze očekávat uplatňování tohoto práva spolu s navazujícím svoláním věřitelů. Dědicové tak prakticky zůstávají chráněni před odpovědností jako v předchozích právních úpravách, avšak za cenu značných nákladů na soupis a svolání věřitelů. K těmto nákladům se mohou přidat i znovuzavedená práva na zaopatření některých osob po smrti zůstavitele a poněkud nadbytečná úprava práva

²⁰⁴ Horák poukazuje na odchýlení se konečné verze občanského zákoníku z roku 2012 od obecného zákoníku občanského a návrhu z roku 1937 v důsledku zásahů rekodifikační komise. Dále upozorňuje i na ne zcela zdařilé přebírání úpravy z návrhu z roku 1937, když tato úprava není přizpůsobena novým poměrům či je přebírána úprava kritizovaná už v době rekodifikačních prací za první republiky. HORÁK: *Význam tradice...*, s. 77 – 86; HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, ročník XX, č. 3, s. 283 – 286.

pozůstalého manžela na movité věci ze společné domácnosti (vzhledem k existenci společného jmění manželů a jeho zániku a vypořádání po smrti zůstavitele). Je tak na pováženu, zda je proklamovaný návrat ke střeoevropské tradici a výrazná změna dědického práva provedena důsledně a s ohledem na ostatní právní instituty i na právní úpravu během posledního půlstoletí již zažitou.

Závěr

Práce se věnuje principu universální sukcese a jeho odrazu v jednotlivých právních úpravách platných na území Českých zemí. V souvislosti s principem universální sukcese je pozornost věnována také odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele v jednotlivých zákonících.

Cílem práce je především shrnutí obsahu právních úprav s přihlédnutím ke stanoviskům dobové teorie i praxe. Shrnutí či zkoumání minulých právních úprav se může jevit jako nedůležité či snad nadbytečné. Nezpochybnitelnou pravdou však je, že se nelze poučit z chyb či úspěchů minulých generací, pokud tyto chyby nebo úspěchy nejsou známy. V právní vědě i praxi jsou vykládány a aplikovány předpisy, které v dnešní době jen výjimečně vznikají jako zcela originální díla. Pověštinou jsou právní předpisy inspirovány dřívějšími úpravami, tu s menšími, tu s většími odchylkami. Některé právní úpravy se vydávají cestou slepého kopírování dřívějších úprav s odkazem na jejich dokonalost, avšak téměř bez zřetele k mezitímnímu vývoji života i nazírání na právo. Jiné právní normy vznikají cestou zcela opačnou, tedy zásadně negováním předešlé vzorové úpravy a stanovením jejího opaku. Oba krajní přístupy k tvorbě právních norem jsou jistě nevhodné, a tehdy nastává okamžik, kdy by se ke slovu měla přihlásit právní historie se svými komparativními metodami. Pomocí komparace jednotlivých možných předloh pro nový právní řád je třeba vybrat nejvhodnější úpravu, přihlédnout při tom k důvodům jejího vzniku a hlavně k vývoji společnosti i nazírání na právo. V tom je tedy největší přínos právněhistorických prací, že pomáhají pochopit, proč je konkrétní úprava v daném období přijata a jak působí v tehdejší životě.

Výše popsané normy, které obsahují dědické právo s principem universální sukcese, jsou inspirovány jedna druhou, mnohdy však dochází k nepochopení inspiračních vzorů, ať už v důsledku slepého kopírování nebo naopak v důsledku nové ideologie. Všechny normy princip universální sukcese přebírají, a to v podobě čistě majetkové, značně se však liší v aplikaci ostatních zásad dědického práva. Rakouská a pozdější československá úprava se spolu s meziválečným návrhem drží rozsáhlé úpravy s širokou autonomií vůle zůstavitele, volností dědice přijmout dědictví a adičního principu se zvláštní konstrukcí ležící pozůstalosti. Odpovědnost za dluhy je, v souladu s principy římského práva, zachována zásadně neomezená s možností modifikace, a to i přes nesouhlasná stanoviska některých představitelů právní vědy. Poválečné zákoníky se oproti tomu pod vlivem ideologie vydávají cestou maximálního zestručnění úpravy. Nejprve volí zachování formy při změně jejího obsahu, a následně absolutní negaci prvorepublikové úpravy. Zachovávají sice universální sukcesí, avšak zásadně omezují autonomii vůle zůstavitele a částečně i volnost dědice přijmout dědictví. Přicházejí však s novým,

obyčejným lidem bližším, pojetím přechodu pozůstalosti již smrtí zůstavitele. K tomu se váže i pro dědice výhodnější omezená odpovědnost za dluhy, která je paradoxně vyslyšením požadavků právní vědy z předválečné éry. Nejnovější úprava se hlásí k odkazu předválečného návrhu s jeho rozsáhlostí a někdy až bezhlavým přejímáním jeho ustanovení. Universální sukcese zůstává pochopitelně zachována a autonomie vůle zůstavitele i volnost dědice přijmout dědictví je výrazně posílena, a jsou tak napraveny deformace napáchané dvěma předchozími úpravami. I přes návrat k předválečné úpravě však zůstává zachován přechod pozůstalosti již smrtí zůstavitele, se kterým poněkud kolidují ostatní obnovené instituty. Odpovědnost za dluhy je opět zásadně rozšířena s možností její modifikace, poněkud nejasně vzhledem k okamžiku sukcese.

Popisované poválečné úpravy, které jsou svým rozsahem kratší a působí přehledněji a jasněji (a pro laika snad i jsou), se vyznačují oslabením autonomie vůle, omezením možností nakládat s majetkem *mortis causa* a zásadní kogentností norem. Oproti tomu rozsáhlejší úpravy předválečné i norma nejnovější mohou překvapit počtem ustanovení a jsou poněkud komplikované, poskytují však větší míru autonomie vůle i podrobnější návod, jak se v dané situaci chovat a jejich předpisy jsou zásadně dispozitivního charakteru.

Do budoucna tak, s ohledem na historii, nelze než doporučit další studium právních úprav a jejich důsledků na dobovou praxi. S ohledem na tvorbu práva je dále důležité, i když jen těžko dosažitelné, aby tvorba předpisů byla přenechána odborníkům z teorie i praxe, kteří mezi sebou povedou konstruktivní debatu bez politických či ideologických tlaků s cílem vytvořit nejvhodnější možnou úpravu.

Bibliografie

Monografie, učebnice, komentáře

- ARNDTS, Carl Ludwig. *Učební kniha pandekt. Třetí díl. Kniha čtvrtá a pátá. O poměrech rodinných a o dědictví*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, reprint původního vydání (editor Jiří Spáčil). 323 s.
- BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. Překlad Jan Vážný. 9. vydání. Brno: ČS. A. S. Právník, 1932. 745 s.
- ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanský zákoník – komentář. Díl II*. Praha: Panorama, 1987. 832 s.
- DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 432 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek*. Praha: Linde, 2008. 1391 s.
- ELIÁŠ, Karel, HAVEL, Bohumil, BEZOUŠKA, Petr, ŠUSTROVÁ, Daniela. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 316 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.
- KIZLINKOVÁ, Věra. *Občanský zákoník: Stručný výklad zákona ze dne 25. X. 1950 č. 141 Sb*. Praha: Orbis, 1952. 121 s.
- KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek I*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974. 588 s.
- KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek II*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974. 656 s.
- KNAPP, Viktor, PLANK, Karol a kol. *Učebnice Československého občanského práva. Svazek II*. Praha: Orbis, 1965. 572 s.
- KNAPP, Viktor. *Proměny času*. Praha: Prospektum, 1998. 256 s.
- MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny. Stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. 449 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013. 720 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s.
- *Občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1950. 323 s.

- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář ke Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I.* Praha: V. Linhart, 1935. 1192 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář ke Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III.* Praha: V. Linhart, 1936. 690 s.
- ROUČEK, František. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.* 2. vydání. Praha: Československý kompas, 1932. 1736 s.
- SALÁK, Pavel. Odkaz – římskoprávní institut ve světle českého práva 20. stol. In DÁVID, Radovan, SEHNÁLEK, David, VALDHANS, Jiří (eds). *Dny práva – 2010 –Days of Law.* Brno: Masarykova Univerzita, 2010, s. 1622 – 1632.
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, reprint původního vydání. 299 s.
- SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů.* Ostrava: Key Publishing, 2012. 1020 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964.* Brno: Doplněk. 602 s.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Nákladem vlastním, 1935. 356 s.
- SVOBODA, Emil. *Dědické právo.* Karlín: Vesmír, 1921. 104 s.
- SVOBODA, Emil. *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku.* 2. vydání. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1924. 84 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1.* 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 460 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 3.* 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 308 s.
- TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní.* Praha: Sborník věd právních a státních, 1905. 157 s.
- *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl II. Důvodová zpráva.* Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931. 308 s.

Články v časopisech a sbornících

- ČERNOCH, Radek. Falcidiánská kvarta v Římě a domácím právní vývoji. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (eds). *Sborník ze semináře. Sborníky z doktorandského semináře katedry Dějin státu a práva Právnické fakulty MU č. 2 (2012)*. Ostrava: KEY Publishing, 2012, s. 13 – 21.
- ČERNOCH, Radek. Odkaz v Římě a domácím právním vývoji. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, ročník XX, č. 3, s. 287 – 291.
- DOLEŽAL, Miloslav. K unifikačním snahám v oblasti občanského práva v období 1918 – 1938. In *Právník*, 1988, ročník CXXVII, č. 10, s. 877 – 883.
- ELIÁŠ, Karel. Inspirační síla všeobecného zákoníku občanského v návrhu občanského zákoníku pro Českou republiku. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *200 let ABGB – od kodifikace ke rekodifikaci českého občanského práva*. Praha: Leges, 2011, s. 11 – 29.
- ELIÁŠ, Karel. Přejít dluhu na dědice z hlediska občanského práva hmotného. In DVOŘÁK, Jan, WINTEROVÁ, Alena. *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 69 – 84.
- ELIÁŠ, Karel. Přejít dluhu na dědice z hlediska občanského práva hmotného (Lex lata a lex ferenda v komparativním srovnání). In MALACKA, Michal (ed). *Sborník příspěvků z konference k připravované rekodifikaci občanského zákoníku z 30. 11. – 1. 12. 2005*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, s. 27 – 54.
- HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, ročník XX, č. 3, s. 283 – 286.
- HORÁK, Ondřej. Rekodifikační pokus v první Československé republice. In FRÝDEK, Miroslav, TAUCHEN, Jaromír (eds). *Soukromé právo v proměnách věků. Sborník příspěvků z Letní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 159 – 174.
- HORÁK, Ondřej. Význam tradice a výuka práva (zamyšlení nad kodifikací českého soukromého práva). In MOSNÝ, Peter, LACLAVÍKOVÁ, Miriam (eds). *Reformná optimalizácia výnuby dejín státu a práva – nové výzvy pre 21. storočie*. Kraków: Trnavská univerzita v Trnave, 2012, s. 77 – 86.
- HORÁK, Ondřej. Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu. In *Právněhistorické studie*, 2007, č. 38, s. 153 – 169.

- KLEIN, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. In *Ad Notam*, 2013, 19. ročník, č. 3, s. 5 – 6.
- KNAPP, Viktor. Dvě cesty československého práva: kontinuita a diskontinuita (1918, 1945). In *Právník*, 1979, ročník CXVIII, č. 3, s. 270 – 283.
- KNAPP, Viktor. Úvahy nad připravovanou novelizací občanského zákoníku. In *Právo a zákonost*, 1991, XXXIX, s. 1 – 7.
- KUČERA, Robert. Řízení o dědictví (3. část). In *Právo a rodina*, 2003, 5. ročník, č. 10, s. 1 – 6.
- KUKLÍK, Jan. Všeobecný občanský zákoník v československém právu 1918 – 1950. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *200 let ABGB – od kodifikace ke rekodifikaci českého občanského práva*. Praha: Leges, 2011, s. 96 – 112.
- SCHINDLER, Petr Filip. Odkazy – způsob nabytí mortis causa mimo univerzální sukcesi. In *Ad Notam*, 2013, 19. ročník, č. 5, s. 7 – 8.
- SVOBODA, Emil. Beneficium inventarii. In *Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie. K šedesátým narozeninám prof. Dr. E. Svobody*. Praha: Melantrich, 1939, s. 253 – 263. (původně in *České právo*, 1921 – 22, ročník 3, s. 101 – 106.)
- SVOBODA, Emil. Šlechtný zákonodárce. In *Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie. K šedesátým narozeninám prof. Dr. E. Svobody*. Praha: Melantrich, 1939, s. 268 – 272. (původně in *Život a věda*, 1938, s. 288 – 292.)
- VÁŽNÝ, Jan. Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury. In *Právní obzor*, 1923, ročník 6, s. 97 – 103.
- VÁŽNÝ, Jan. Římské právní ideje v občanském zákoníku a v osnově. In *Časopis pro právní a státní vědu*, 1933, 16. ročník, s. 171 – 186.

Internetové stránky

- Corpus Iuris Civilis v angličtině [online, cit. 24. března 2014]. Dostupné z: <<http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/>>
- Corpus Iuris Civilis v latině [online, cit. 24. března 2014]. Dostupné z: <<http://droitromain.upmf-grenoble.fr/>>
- Národní shromáždění Československé socialistické republiky 1960 – 1964: *Tisk č. 144. Důvodová zpráva k notářskému řádu z roku 1964* [online, cit. 24. března 2014]. Dostupné z <www.psp.cz>
- Národní shromáždění Československé socialistické republiky 1960 – 1964: *Tisk č. 156. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku z roku 1964* [online, cit. 24. března 2014]. Dostupné z <www.psp.cz>

- Senát Národního shromáždění Republiky Československé r. 1937. IV. volební období, 1935 – 1939: *Tisk č. 425. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník* [online, cit. 24. března 2014]. Dostupné z: <www.senat.cz>

Abstrakt a klíčová slova/Abstract and key words

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o principu universální sukcese a odpovědnosti dědice za dluhy tížící pozůstalost. V úvodní kapitole je podán krátký výklad o základních principech dědického práva. Následuje uvedení do významu universální sukcese a její stručný vývoj v předpisech platných na území dnešní České republiky. Třetí až sedmá kapitola se věnují jednotlivým právním úpravám platným na území České republiky v průběhu dvou staletí s důrazem na historické souvislosti dané úpravy, universální sukcesi a odpovědnost dědice za dluhy a její modifikace. Poslední kapitola shrnuje vývoj universální sukcese v probíraných právních úpravách.

Klíčová slova

Universální sukcese, odpovědnost za dluhy, dědictví, dobrodiní soupisu

Abstract

The thesis concerns with the principle of universal succession and heirs liability for debts of an estate. Introductory chapter provides brief explanation of essential principles of law of inheritance. An introduction into meaning of universal succession and its brief evolution in legislation valid in the territory of today's Czech republic is submitted in the next chapter. Chapters three to seven deal with individual legislations valid in territory of today's Czech republic in the last two hundred years, with emphasis on the historical context, universal succession and heirs liability for debts and its modifications in branch of law. The last chapter summarizes the evolution of universal succession in the legislation analyzed above.

Key words

Universal succession, liability for debts, inheritance, beneficium inventarii